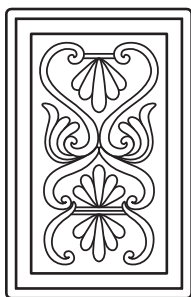

სამეცნიერო-საზოგადოებრივი ჟურნალი
კვარტალური გამოცემა

სამი საუნჯე

№ 1(19), 2020-2021

თბილისი
2020-2021

ელექტრული ვერსია

პანდემია

ბერდიაკონი გიორგი(რუხაძე), ვაქცინა რელიგიაში
 შეჭრილი ინფექციის წინააღმდეგ 4

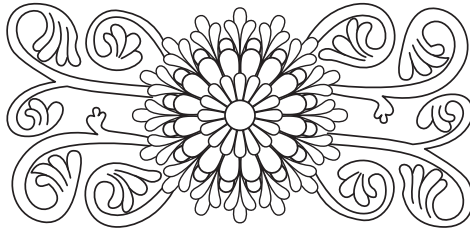
ბერდიაკონი გიორგი(რუხაძე), პანდემიურ რეგულაციათა
 მორალური ხარვეზები 19

მედია და საზოგადოება

ბერდიაკონი გიორგი(რუხაძე), ხმა სინდისისა 23

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობანი

ივანე სურგულაძე, რუსული მმართველობის დამყარება
 საქართველოში 28

ბერლიაკონი ბიორპი(რუსაქი)

ვაქცინა რელიგიაში შეჭრილი ინფექციის წინააღმდეგ

შესავალი

«წმიდა ძღვენიდან (ზიარებიდან) სენის გადადება შესაძლებელი რომ ყოფილიყო, მე ახლა თქვენთან ნამდვილად ვერ ვისაუბრებდი. გულწრფელად მწამს, რომ ბარძიმი აღსავსეა ცეცხლით ქრისტეს სიყვარულისა, რომელიც ყოველგვარ მნიკულებვანებას სპობს». – მეც ასე მწამს და სტატიაც ამიტომ დავიწყე დიდი გამოცდილების მქონე ექიმის, ან უკვე მღვდლის, ალექსი ტიმაკოვის¹ სიტყვებით. მისი საუბრიდან კარგად ჩანს ცოდნისა და რწმენის ჰარმონიული თანაარსებობა, რომლის წყალობითაც ყველა პრობლემა თავის თავის აღმოფხვრისკენ უმტკივნეულოდ ილტვის.

თუმცა, საზოგადოდ, ეს მხოლოდ სანატრელი ჰარმონიულობაა, სოფელი მას ვერ ჰგუობს. ადამიანებს მოვლენათა პრაგმატულად შეფასება უფრო ეადვილებათ და ობიექტური დასკვნებისთვის თავს არ ინუხებენ, ვინაიდან ნებისმიერი შემთხვევა საღმრთო განგებულებით, ანუ რაიმე მიზეზით, არის განპირობებული და მისი ახსნისთვის სარწმუნოებასთან ერთად სათანადო ცოდნაც აუცილებელია. რელიგიური ცოდნის შეძენას კი განსაკუთრებული შრომა და დიდი დრო სჭირდება, რადგან იგი არა მარტო წიგნიერ მუშაკობას, არამედ სულიერ მოღვაწეობასაც, ანუ ასკეტურ ცხოვრებას, მოითხოვს.

ამიტომ თუ ვინმე განიზრახავს, ეკლესიას რაიმე წესის შეცვლისკენ მოუწოდოს, მანამდე კონსულტაციის მიღებას ნუ ითაკილებს, რაც საზოგადოებრივი საქმისთვის უმჯობესი იქნება, რადგან საკითხის არსში გარკვევის შედეგად ზომიერების დაცვას უფრო ად-

¹Между паникой и безопасностью/Православие.ру

ვილად შეძლებს. მით უმეტეს, ამგვარი წინდახედულობის გამოსაჩენად პასუხგაუცემელი კითხვების გაჩენაც კმარა. მაგალითად, კორონავირუსის გავრცელებისთანავე ევროპაში ჯერ ტაძრები რატომ დაკეტეს, ხოლო ბარები და რესტორნები შემდეგ?! ჩვენი მედიისა და მედიკოსებისთვისაც, საეკლესიო მსახურების საუკუნოვანი წესები და წირვა-ლოცვებზე მრევლის დასწრების მიზაშენონილობის საკითხი ლამის მთავარ საქვეყნო პრობლემად რატომ გადაიქცა?!

ამჟამად საქართველოში ეკლესიურად მოსახლეობის დაახლოებით 1% ცხოვრობს; განა მოქალაქეთა ეს, ყველაზე კანონმორჩილი, ნაწილი საყოველთაო ყურადღებას საჭიროებდა? ნუთუ მართლმადიდებელ ეკლესიას იმდენი დამსახურება არა აქვს სამშობლოს წინაშე, რომ ტაძრებში საკარანტინო წესების დარღვევათა გამოსავლენად ჟურნალისტებისა და ოპერატორების სრული მობილიზება არ გამხდარიყო საჭირო?

ხალხისთვის არავის აუხსნია, თუ რატომ მიენიჭა კორონავირუსს არა ეპიდემიის, არამედ პანდემიის სტატუსი და, დაახლოებით, მოსახლეობის რამდენი პროცენტი უნდა იყოს დასწრებულნი, რომ სახელმწიფომ საგანგებო მდგომარეობა გამოაცხადოს? ჩვენ ხომ სრულიად მშვიდად ვცხოვრობთ იმ მსოფლიოში, სადაც ყოველწლიურად ჩვეულებრივი გრიპისგან, ანუ მის მიერ განვითარებული პნევმონიისგან, დაახლოებით 650 ათასი, ხოლო ტუბერკულოზისგან ორი მილიონი ადამიანი იღუპება!

ასევე საგულისხმოა, რომ ცნობილმა შიდსმა, იმუნოდეფიციტის ვირუსმა, 1980 წლიდან მოკიდებული 35 მილიონი კაცის სიცოცხლე შეინირა, მაგრამ არავის გაუგია, რომ ამ ვირუსის ძირითადი გამავრცელებლები, ნარკომანები და ჰომოსექსუალები, დანარჩენი საზოგადოების დაცვის მიზნით ცალკე „კლასტერად“ გამოეყოთ (მედიკოსების ტერმინოლოგიურ ნოვაციას გვერდი ვერ ავუარე), ან მათი თავშეყრის ადგილები ეპიდემიურ კერებად გამოეცხადებინათ!

დაბოლოს, თუ ამერიკელების მიერ საქართველოში ამოქმედებული ლუგარის ლაბორატორია არის ერთადერთი დანესებულება COVID-19-ის ანალიზის ჩასატარებლად, მაშინ რა გამოდის: აქამდე ინფექციის, მით უმეტეს გრიპის ნაირსახეობის, დიაგნოზს ჩვენთან ვერ ადგენდნენ? – არავის უნდა გაუკვირდეს ეჭვების გაჩენა ამ ე.წ. მეგობარი ქვეყნის მიმართ, რადგან იდეოლოგიური თვალსაზრისით

უკვე საკმაოდ დიდი მასალა დაგროვდა, რომელიც ჩვენს სახელმწიფოებს შორის მორალურ შეუთავსებლობაზე მეტყველებს. ამიტომ მედიკოსებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ რომელიმე თვალსაზრისის მხარდასაჭერად აშშ-ის ავტორიტეტით სარგებლობა მიზანშეწონილი არ არის.

თუ საზოგადოება „გმირ ექიმებს“ პროფესიონალიზმის გამო ამჟამად პატივს მიაგებს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მას ხვალ ან ზეგ უფრო მასშტაბურად არ მოუწევს დღევანდელი მოვლენების შეფასება; მათ შორის, თვით ლუგარის ლაბორატორიის დირექტორის პაატა იმნაძის იდუმალი განცხადებისა: «უამრავი რალაც ინერება, მაგრამ ეს ვირუსი მართლა არავინ არ იცის» (21.04.2020).

შხამი კურაევის ფიალაში

კაცობრიობამ საშინელ ეპიდემიათა მიერ გამოწვეული მრავალი განსაცდელი გადაიტანა. მხოლოდ შავმა ჭირმა VI-VIII სს-ში 90 მლნ., XIV ს-ში 200 მლნ., ხოლო ესპანურმა გრიპმა XX ს-ში 100 მლნ. ადამიანი შეინირა. მიუხედავად ყველაფრისა, 17 ს-ის წინ წმ. იოვანე ოქროპირის მიერ შემოღებული წესი მარნუხის (საზიარებელი კოვზის) გამოყენებისა დღემდე ეკლესიის უცვლელ ტრადიციად შემოინახა და არცერთი ეპიდემია მისი შეცვლის მიზეზად არასდროს ქცეულა.

უფალი იესო ქრისტეს ჭეშმარიტი სისხლი და ხორცი ყოველი ქრისტიანის აუცილებელი სულიერი საზრდოა, რომელიც ამქვეყნად ქრისტესთან თანამყოფობის პირობას, ხოლო იმქვეყნად ცათა სასუფეველის დამკვიდრების საწინდარს წარმოადგენს. ეკლესია ზიარების საიდუმლოს, ანუ ევქარისტიის, გარეშე არ არსებობს. ამიტომ ეკლესიის წევრად ვერ ჩაითვლება ის, ვინც არ ეზიარება.

ევქარისტია უდიდესი სიყვარულის გამოხატულებააო, ამბობს წმ. იოვანე ოქროპირი. მართლაც, ადამიანური სიყვარულის ანალოგიითაც შეიძლება ავმაღლდეთ სრულყოფილებამდე, თუ წარმოვიდგენთ საყვარელი ადამიანების მონატრების, მათთან სიახლოვისა და განუშორებლობის წყურვილს. ქრისტესმიერი სიყვარული კი ყოველივე გრძნობას აღემატა და მან ყველა მსურველს არა მარტო მისი ხილვისა და შეხების, არამედ ევქარისტიის საშუალებით მასთან შეერთებისა და მისით აღვსების შესაძლებლობა მისცა. მისივე სიტყვით: «რომელი ჭამდეს ჯორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, იგი ჩემ თანა

დადგრომილ არს, და მე მის თანა» (ინ. 6, 56).

მართლმადიდებელი ეკლესიის მტრებს შური, უწინარეს ყოვლისა, სწორედ ამ სიყვარულისადმი ამოძრავებთ და შემდგომ კი ყოველივე იმის მიმართ, რაც ევქარისტის აღსრულებას ემსახურება. მარნუხიც, ეს პატარა წმიდა ქურჭელიც, თანამედროვე ლიბერალთა და ე.წ. თეოლოგთა მხრიდან თავდასხმის ობიექტად იმიტომ გადაიქცა, რომ ინფექციის გადაცემის მიზეზად ჯერ იგი წარმოეჩინათ, მერე კი – მისი საშუალებით მორწმუნეთათვის მიცემული წმიდა ძღვენი.

სწორედ ამ მიზნით სოციალურ ქსელში რუსეთის ეკლესიის ყოფილმა პროტოდიაკონმა ა. კურაევმა გამოაქვეყნა სტატია «სანამლავი ბარძიმში», რომლის ქართული ვარიანტი მცირე კომენტარითა და დიდად ამბიციური იდეებით განთავსებულია «წმ. გრიგოლ პალამას სახ. მართლმადიდებლური ღვთისმეტყველების ცენტრის» ვებგვერდზე. ამ ცენტრმა ჩვენი ყურადღება არა მარტო პრეტენზიული განცხადებებით, არამედ გამოკვეთილი ტენდენციურობითაც მიიქცია. ალბათ, მომავლისთვის ყველაფერს თავისი სახელი უნდა დაერქვას, მაგრამ მანამდე მათსავე ნათქვამს გავიმეორებთ იმის შესახებ, რომ «ცენტრის წევრები არიან ის ქართველი სტუდენტები, რომლებიც საღვთისმეტყველო ცოდნას ბერძნულენოვან სასწავლებლებში იღრმავებენ», «აღნიშნული გაერთიანება სრულიად დამოუკიდებელია».

ჩვენი მხრივ მხოლოდ შევნიშნავთ: ცენტრის საიტზე დადებული მწირი ინფორმაციის მიუხედავად, ჩანს, ამ სრულიად დამოუკიდებელი სტუდენტების ქართველობა სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ ისინი საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას ეკუთვნიან, ან მისი იერარქიის ოფიციალურ პოზიციას იზიარებენ!

ახლა კურაევის სტატიის მთარგმნელის იოანე შოშიაშვილის კომენტარს გავეცნოთ: «ანდრია კურაევს მოყავს ისტორიული ფაქტები, როდესაც წმიდა ზიარებაში შერეული სანამლავის შედეგად, კონკრეტული ადამიანების მოკვდინებას ჰქონდა ადგილი... აქ ისმის სავსებით ლეგიტიმური კითხვა, რომ თუკი ევქარისტია ვერ ანეიტრალებს შხამს, შეუძლია მას გაანეიტრალოს სხვადასხვა სახის ვირუსები? რა თქმა უნდა, ჩვენ ვერ ვიტყვით, რომ ევქარისტია ანეიტრალებს სიტყვაზე Covid 19-ს და ვერ ანეიტრალებს შხამს, რადგან თუკი ანეიტრალებს ერთს, უნდა ანეიტრალებდეს მეორესაც... დღეს დღეობით საღვთისმსახურო პრაქტიკაში დამკვიდრებული „კოვზის ტრადიცია“ კიდევ უფრო ზრდის

იმის შანსს, რომ ადამიანები სწორედ ზიარების დროს დაინფიცირდნენ... ეკლესიას შეუძლია იზრუნოს თავის შვილებზე... და შეცვალოს ზიარების მიღების წესი, ხაზს ვუსვამ, ზიარების მიღების წესი და არა თავად ექარისტია» (სტილი დაცულია).

რატომ მისცა თავის თავს უფლება «ახალგაზრდა თეოლოგმა» ასეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე აზრის გამოთქმისა, ეს ცალკე საკითხია, მაგრამ საერთოდ საჭირო იყო თუ არა აღნიშნული სტატიის თარგმნა, ამას ქვემოთ წარმოდგენილი მისი ანალიზი დაგვანახებს.

პირველ რიგში, საკითხის დაკონკრეტების მიზნით, განვმარტავთ, რომ ა. კურაევის მიერ მოძიებული ისტორიული ამბებიდან ჩვენ განვიხილავთ მხოლოდ ორს, რადგან დანარჩენი ცნობები არამართლმადიდებლური ეკლესიების ცხოვრებას უკავშირდება და ჩვენი განსჯის საგნად ვერ ვაქცევთ საიდუმლოთა ძალას იმ ლიტურგიებისა, რომელთა შორის მადლი არ მოქმედებს.

პირველი ცნობა ისტორიკოს თ. უსპენსკის (†.1928 წ.) თხზულებიდან არის დამოწმებული, რომლის მიხედვით ტაოს მეფე დავით III კურაპალატი მთავარეპ. ილარიონმა წმ. ზიარებაში შერეული სანამლავეთ მოაკვდინა, პასექის ანუ აღდგომის დღესასწაულზე 1000 წლისა (და არა – 1001 წელს, როგორც ი. შოშიაშვილი „თარგმნის“). «ქართლის ცხოვრება» (თბ., 2008) დავითის აღსასრულზე არავითარ განსაკუთრებულ ცნობას არ იძლევა, ხოლო მთავარეპ. ილარიონს საერთოდ არ იცნობს. «მატიანე ქართლისაჲ» გვამცნობს: «ალილო დავით ჰერეთი. შემდგომად მცირისა ჟამისა მიიცვალა» (იქვე, გვ. 271); ხოლო სუმბატ დავითის ძე წერს: «გარდაიცვალა დავით, დიდი კურაპალატი, ძე ადარნასე კურაპალატისაჲ, ქრონიკონსა :სკა:» (იქვე, გვ. 369), ე.ი. 221+780=1001 წელს.

აქედან გამომდინარე, თ. უსპენსკის წყარო შეუძლებელია ყოფილიყო ქართული მატიანე, ან უშუალოდ სომხური ისტორიები, არამედ ეს არის, როგორც ჩანს, დიმიტრი ბაქრაძის მიერ დამოწმებული ფრანგულენოვანი თხზულება², რომელშიც წარმოდგენილია ევარისტ პრიუდომის შენიშვნები არ. ლასტივერტეცის «სომხეთის ისტორიაზე»³; ასევე, როგორც ქართველი ისტორიკოსის ცნობიდან ჩანს, პრიუდომს სომხის სხვა ისტორიკოსთა ამბებიც ჰქონია მიმოხი-

² Prud' homme, *Histoire d'Arménie* par Arisdaquès de Lasdiverd. Paris, 1964.

³ დახმარებისთვის მადლობას მოვახსენებთ ფრანგული ენის სპეციალისტს ქ-ნ რუსუდან ჭანტურას.

ლული: «სომხითის მწერალნი გვარნმუნებენ, ვითომც დავით მოწამ-
ლული იქმნა და ვითომც იმის სიკვდილში ერია ქართველი მღვდელ-
თმთავარი ილარიონი»⁴; «სომხის წყაროები არ გვიჩვენებენ, რომელ
წელს დაჯდა დავით ტახტზე; იმის სიკვდილის დროს კი იხსენიებენ
პასექის დღეს 1000 წ.»⁵

რუსი ბიზანტოლოგისა და ფრანგული გამოცემების ცნობები
იდენტურია, მაგრამ ისინი უყურადღებოდ ტოვებენ ჩვენთვის ერთ
ფრიად მნიშვნელოვან დეტალს, რომელიც თვით სომხურ წყაროებში
არის აღწერილი. საქმე ისაა, რომ მიუხედავად მთელი ამ „ვითომც“
ისტორიული ამბისა, მათეოს ურჰაეცი და არისტაკეს ლასტივერტეცი
არა თვით მოწამლვის ფაქტს აღიარებენ დავითის გარდაცვალების
მიზეზად, არამედ ეპისკოპოსის (მ.უ. მიხედვით) ან ჯარისკაცების
(ა.ლ. მიხედვით) მიერ მეფის გაგუდვას ძილის დროს. ციტატები სომხ-
ური ისტორიებიდან თვით ა. კურაევსაც აქვს მოყვანილი, ამიტომ
ამ საკითხზე ყველაფერი ცხადად გამოიკვეთა: სომხური წყაროები-
დან მომდინარე ამბავი დავით კურაპალატის მოწამვლის შესახებ,
მიუხედავად მისი საეჭვო წარმომავლობისა, ერთმნიშვნელოვნად
ადასტურებს, რომ დავითის გარდაცვალება არა წმიდა საიდუმლოში
შერეულმა სანამლავმა, არამედ მასზე ძალადობამ გამოიწვია.

მეორე ისტორიული ფაქტი, რომელიც, პირველის მსგავსად, კრი-
ტიკას ვერ უძლებს, აღწერილია «ბიხოვეცის ქრონიკაში» (და არა –
„ბიხოვეცის“, როგორც ი. შოშიაშვილი „თარგმნის“). სახელწოდება მას
მიანიჭა ლიტველმა ისტორიკოსმა თეოდორე ნარბუტმა, რომელსაც
მემამულე ალექსანდრე ბიხოვეცმა თავის ბიბლიოთეკაში დაცული
ძველი ხელნაწერი გადასცა. მიუხედავად იმისა, რომ ხელნაწერი ნა-
კლული აღმოჩნდა, მას სანყისი, შუა და ბოლო ფურცლები არ შერ-
ჩენოდა, მასში აღწერილი ისტორიული მოვლენების მნიშვნელობიდან
გამომდინარე, 1846 წელს თ. ნარბუტმა «ბიხოვეცის ქრონიკის» ტე-
ქსტი ბეჭდურად გამოსცა.

ქრონიკის თავისებურება ისაა, რომ ტექსტი დაწერილია რუსულ
ენაზე, ოღონდ არა რუსული ანბანით, არამედ პოლონური ტრანსკრიფ-
ციით! «ქრონიკის» ხელნაწერის თავგადასავალზე საუბარს, ბუნებრივ-
ია, ჩვენ ვერ განვაგრძობთ, მაგრამ საჭიროა აღინიშნოს, რომ ამჟამად
გარდა პოლონური ტექსტისა, რუსული თარგმანიც გამოცემულია. ა.

⁴ ბაქრაძე დ.ზ., ისტორია საქართველოსი, ტფილისი, 1889. გვ. 239, შენ. 5.

⁵ იქვე, გვ. 239.

კურავეს ციტატა პოლონური ტექსტიდან აქვს დამონმებული, მაგრამ რუსული თარგმანის საკუთარი ვარიანტიც იქვე მოყავს, რომელიც ადრე გამოცემული ტექსტისაგან შინაარსობრივად არ განსხვავდება.

«ქრონიკიდან» ჩვენთვის საინტერესო ეპიზოდი XV ს-ის შემთხვევას უკავშირდება, როცა თავადი მიხეილ სიგიზმუნდოვიჩი, ანუ მიხაილუშკო სიგიზმუნდის ძე, მოსკოვის ერთ-ერთ მონასტერში ჟამისწირვას ესწრებოდა. რუსული თარგმანის მიხედვით: «ილუმენმა, რომელსაც არ უყვარდა იგი, ზიარებაში⁶ (в причастии) ძლიერ მომწამლველი შხამი მისცა. მან ეს ზიარება (причастие) სწრაფად მიიღო და გადაყლაპა, და იქვე დავარდა და მოკვდა. ხოლო ილუმენი, მისი ასეთი მსწრაფლ აღსრულების გამო, შეშინდა, თვით მიიღო ზიარება (причастие) და ისიც იქვე მოკვდა».⁷

ახლა ეს თარგმანი შევუდაროთ დედნისეულ ტექსტს: 1. პირველ წინადადებაში „в причастии“-ის ნაცვლად დედანში სწერია „в доре“ (პოლონური ტრანსკრიფციით: w dore).⁸ ეს არის «ბიხოვეცის ქრონიკის» რუსულად მთარგმნელის ნ. ულაშჩიკის მთავარი შეცდომა, საიდანაც თანამდევნი უზუსტობანი მომდევნო ორ წინადადებაში კიდევ უფრო იკვეთება. საქმე ისაა, რომ რუსული სიტყვა Дора ზიარებას არასდროს ნიშნავდა. ცნობილი ლექსიკოგრაფის ი. სრეზნევსკის (†.1880 წ.) «ძველი რუსული ენის ლექსიკონში» განმარტებულია, რომ ეს არის „aj-tidwron, antidorum“,⁹ ანტიდორი, ანუ ნაწილი სეფისკვერისა, საიდანაც ამოღებულია ტარიგი, რომელიც შემდეგ ლიტურგიაზე ქრისტეს ხორცად გარდაიქმნება.

რატომ გაიმეორა ასეთი მნიშვნელოვანი დარღვევა დიაკონყოფილმა, შემდეგ კი – მისმა ქართველმა სულიერმა ძმამ, ძნელი მისახვედრი არ არის. ამიტომ სჯობს, ჩვენს განსახილველ ციტატას მივხედოთ და მისი ანალიზი ბოლომდე მივიყვანოთ.

2. მეორე წინადადებაში причастие ნახსენები საერთოდ არ არის და ზმნებსაც სხვაგვარი შინაარსი აქვს. თარგმანისგან განსხვავებით დედანში გვაქვს: «სწრაფად ჩაკბიჩა და შეჭამა» (скоро укусил и съел). ზიარების „ჩაკბიჩა და შეჭამა“ შეუძლებელია რომ ითქვას; ამიტომ მთარგმნელმა პირველ წინადადებაში დაშვებული შეცდომა მეორეს შეუფარდა

⁶ იგულისხმება: წმიდა ზიარებაში შერეული.

⁷ Хроника Быховца, пер. Н. Улащика, М., 1966. გვ. 97.

⁸ Полное Собрание Русских Летописей, ორი გამოცემა არსებობს: ა) т. XVII, СПб., 1907. სვ. 542. ბ) იგივე სერია: ПСРЛ, т. XXXII, М., 1975. გვ. 159-160.

⁹ И. Срезневский, Словарь древнерусского языка, т. I, ч. 1, Москва, 1889. გვ. 706.

და დაწერა: „მიიღო და გადაყლაპა“.

3. დედნისეულ არც მესამე წინადადებაში იხსენიება причастие, ხოლო „თვით მიიღო“-ს ნაცვლად გვაქვს «თვით იგემა» (сам вкусил). აქედანაც ჩანს, რომ პოლონურიდან რუსულ ენაზე მთარგმნელი ან საერთოდ ვერ ერკვეოდა იმ ტექსტის შინაარსში, რომელსაც თარგმნიდა, ან საკუთარი მიზანდასახულობის მიხედვით შეგნებულად „ასწორებდა“ დედანს. რადგან „იგემა“ უხერხულ ტერმინად მიიჩნია, სიტყვაც ჩაამატა და მიიღო მცდარი შინაარსი: „თვით მიიღო ზიარებაო“; მაშინ, როცა თავადი მიხეილიცა და ილუმენიც მოწამლული ანტიდორით გარდაიცვალნენ.

რა თქმა უნდა, აქ განხილული ისტორიები გამოგონილიც რომ არ იყოს, ჩვენი ძველი წესებისა და ტრადიციების წინააღმდეგ ვერაფერს ასაბუთებენ. აი, საზიარებელი კოვზისა და ზიარების ცხოველმყოფელი ძალის უარყოფელთ კი, მგონია, «კოვზი ნაცარში ჩაუვარდათ»!

ეპროპელი «ქართველი თეოლოგები»

საერთოდ, მედიისა და ცალკეულ საინფორმაციო საშუალებათა მესვეურების საყურადღებოდ უნდა ვთქვათ: რამდენადაც რელიგიური თემა საზოგადოებრივი ინტერესის ობიექტად იქცა, ხოლო სპეციალური ინფორმაციის სწორად გაშუქებას შესაბამისი პროფესიონალის კონსულტაცია სჭირდება, სარედაქციო სამსახურებმა უნდა დაუშვან რელიგიათმცოდნის შტატი, და უხერხული ტერმინების გამოყენებისა და აბსურდული ინტერპრეტაციებისგან თავი დაიზღვიონ. სამაგალითოდ ქვემოთ განხილული წერილიც გამოდგება.

სააგენტო „პრაიმტაიმმა“ თავის ვებ-გვერდზე გამოაქვეყნა (10.04.2020) თეოლოგიის მაგისტრანტ-ბაკალავრების ხელმოწერილი წერილი მცირე ანოტაციითა და სათაურით: «გავლენა მოახდინეთ ეკლესიაზე – ქართველი თეოლოგები მსოფლიო პატრიარქს და სხვა მაღალ იერარქებს მიმართავენ». ზემოთ ნახსენები ცენტრის წევრები თუ თავიანთ თავს „ქართველ ახალგაზრდა თეოლოგებს“ უწოდებენ, აქ თვით სააგენტომ „ქართველი თეოლოგები“ წარმოგვიდგინა.

გასაგებია, რომ მედიის მიერ არასწორად დამკვიდრებული ტერმინი თეოლოგისა, პერსონის ავტორიტეტულობის ასამაღლებლად მიმზიდველად ჟღერს, მაგრამ ასეთი სამეცნიერო ცენზი არ არსებობს. თეოლოგიის ბაკალავრი, მაგისტრანტი ან დოქტორი სრულიად საკმა-

რისი წოდებაა იმისთვის, ვინც ამ საპატიო საქმეს არა პოპულისტური და კარიერისტული მიზნით, არამედ არჩეული პროფესიის სიყვარულით ემსახურება. გამონაკლის შემთხვევაში, დიდი დამსახურების მქონე საპატიო პიროვნება შეიძლება მოვიხსენიოთ თეოლოგის, ანუ ღმრთისმეტყველის სახელით, მაგრამ ამ წოდების გაუფასურება და დაკნინება, როგორც ამას ზემოთ მოყვანილ შემთხვევაში ვხედავთ, გაუმართლებელია. ბოლოს და ბოლოს, ამ დიდებული ზედწოდებით ეკლესია მხოლოდ სამ წმინდანს ამკობს: იოვანე მახარებელს, გრიგოლ ნაზიანზელსა და სუმეონ ახალ ღმრთისმეტყველს!

ახლა გავერკვეთ, ვინ არიან აღნიშნული მიმართვის ავტორები და ეკლესიის ინტერესების დასაცავად და მისი ავტორიტეტის ასამაღლებლად როგორ „იღვნიან“. – ზ. ცაბაძე, გ. ტიგინაშვილი, შ. მათითაშვილი, კ. უსუფაშვილი და ლ. ნითლიძე (ეს უკანასკნელი ზემოთ ნახსენები ცენტრის წევრიცაა), როგორც ეს მათივე განცხადებიდან ჩანს, საქართველოს ეკლესიის ავტორიტარული მმართველობისა და სინოდის მთელი შემადგენლობის კომფორმიზმის გამო შეწუხებულან და, რადგანაც სამშველი ვერსად უპოვიათ, კორონავირუსისგან საქართველოს გადასარჩენად თოთხმეტი „უნმიდესი მამისთვის“ მიუმართავთ.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ევროპული ხუთეულიც, ცენტრის მსგავსად, თავის საქმიანობაში სრულიად დამოუკიდებელია. რაც მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ ისინი საქართველოს ეკლესიის წევრებად თავს არ მიიჩნევენ და მხოლოდ გარეშე ძალების ინტერესებს ემსახურებიან. განსხვავება ახალგაზრდების ცენტრსა და თეოლოგიურ ხუთეულს შორის მხოლოდ ისაა, რომ ცენტრი, გარდა ლ. ნითლიძისა, ჯერ-ჯერობით ღიად არ უპირისპირდება უმაღლეს იერარქსა და საერთოდ, საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, თორემ პოლიტიკურად მოტივირებული, ანუ პროამერიკული პოზიცია ორივე გაერთიანებისთვის საერთოა.

იძულებული ვართ, ყალბი მგზნებარების საილუსტრაციოდ ორი ამონარიდი მაინც მოვიყვანოთ მიმართვის ტექსტიდან, თორემ ამ უპასუხისმგებლო „დანოსს“ ქალღმერთ ადგილს არ დავუთმობდით: «საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ჯიუტად დგას თავის უცვლელ პოზიციაზე, არ მოუწოდებს მრევლს დარჩეს სახლში და უარს აცხადებს ღვთისმსახურება მრევლის გარეშე ჩაატაროს. შედეგად, სამღვდელოების წარმომადგენლები მორწმუნეებს სასიკვდილო საფრთხისაკენ მი-

უძღვიან. ამ მიძიმე ჟამს, სამღვდელო დასის რიგი წევრები წარმოთქვამენ ქადაგებებს, რომლებიც სავსეა სიძულვილით, ფანატიზმითა და ცრუ აპოკალიპტური მოლოდინებით... უწმინდესნო მამანო, საქართველოს ეკლესიის ოფიციალურ პირთა უმოქმედობისა და უპასუხისმგებლობის გამო, მოგმართავთ თხოვნით, გავლენა მოახდინოთ საქართველოს ეკლესიაზე, რათა ოფიციალურმა იერარქიამ მიიღოს ყველა აუცილებელი გონივრული ზომა, რათა საქართველოს ათასობით მოქალაქის ინფიცირება და სიკვდილი თავიდან ავიცილოთ».

აი, ქართველთა ხმა პადერბონის, ათენისა და ყენევის საუნივერსიტეტო კათედრებიდან! აი, ხმა დედა ეკლესიიდან განვრდომილი უმადური შვილებისა, რომელთაც ყოველივე წმიდა სოციალური ქსელების სასეიროდ გაიმეტეს!

მაინც ვისგან ელიან ხსნას მიმართვის ავტორები? – სტრატეგიის ცნობილი წესით, დახმარებისთვის მოკავშირეთა, ან თანამოაზრეთა ჯგუფს მიმართავენ, რადგან დაპირისპირებულთაგან ერთიანი ჯგუფი ვერ შეიქმნება და, ბუნებრივია, ისინი ვერც ერთმანეთთან და ვერც გარეშე სუბიექტთან ერთობლივ პარტნიორობას ვერ შეძლებენ. სახარებისეული სწავლებით: «უკუეთუ მეუფებაჲ მეუფებასა განევლთას, ვერ ჴელ-ენიფების დამტკიცებად მეუფებაჲ იგი. და უკუეთუ სახლი სახლსა განევლთას, ვერ ჴელ-ენიფების სახლი იგი დამტკიცებად» (მრკ. 3,24-25).

მამასადამე, მიმართვის თოთხმეტ ადრესატს შორის არსებული დაპირისპირების გამო ჩვენი თეოლოგების მოლოდინი დახმარების მიღებაზე ამაოა. არაფერს ვამბობთ მათი კომპეტენციის ფარგლებზე, რომელიც არა მარტო მეცნიერული, არამედ მორალური უფლებამოსილებითაც უნდა დგინდებოდეს. როცა მსოფლიო ეკლესიის უმაღლეს იერარქებს საქვეყნო საქმეზე მიმართავ, იმ ქვეყნის აღმშენებლობისთვის ერთი არამრუდე აგური მაინც ხომ უნდა გქონდეს დადებული?!

ახლა მოკლედ ჩამოვთვალოთ ადრესტთა უთანხმოებანი: ა) კონსტანტინეპოლისა და რუსეთის საპატრიარქოებს ერთმანეთთან ექპარისტიული კავშირი განწყვეტილი აქვთ. გახეთქილების მიზეზი იყო რუსეთის ეკლესიის მიერ განკვეთილი სასულიერო პირებისთვის ფანარის მიერ ხარისხის აღდგენა და მათ ბაზაზე უკრაინის ფსევდო-ავტოკეფალური ეკლესიის შექმნა. ბ) კრიზისიდან გამოსვლის

მიზნით, იერუსალიმის პატრიარქის თეოფილე III-ის ინიციატივით ქ. ამანში გაიმართა შეხვედრა, რომელსაც დაესწრნენ მხოლოდ რუსეთის, სერბეთის, რუმინეთის, პოლონეთისა და ჩეხეთის ადგილობრივ ეკლესიათა წარმომადგენლები. გ) მიუხედავად იმისა, რომ სხვა ეკლესიებმა ამანის კრებაზე დასწრებისგან თავი შეიკავეს, უკრაინის საკითხზე ფანარის გადანყვეტილებას მხარს მხოლოდ აფრიკისა და ელადის მმართველი იერარქები უჭერენ; ამ ეკლესიებშიც მღვდელმთავრებისა და სამღვდელოების გარკვეული ნაწილი უმაღლეს იერარქთა გადანყვეტილებას მხარს არ უჭერს და მათ მიმართ პროტესტს გამოხატავს.

ასე რომ, ეკლესიათა საჭეთმპყობელებს შორის მე-14 ადრესატად «ეპიფანე კიეველის» მოხსენიება თორმეტი ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის უგულებელყოფას ნიშნავს, რადგან, იქიდან გამომდინარე, რომ კონსტანტინეპოლის, ანუ ფანარის მიერ „უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესიის“ მეთაურად დადგენილ არაკანონიერ ეპისკოპოს ეპიფანე დუმენკოს ყველა საეკლესიო ხარისხი განკვეთილი „საპატიო პატრიარქის“ ფილარეტ დენისენკოს მიერ აქვს მიღებული, მას ფანარის, ალექსანდრიისა და ათენის გარდა არავინ აღიარებს.

სხვათა შორის, ეს კრიტიკა ვრცელდება „ახალგაზრდა თეოლოგების“ მიმართაც, რომლებიც ეპიფანე კიეველისა და ბართლომე კონსტანტინეპოლელის მიმართ აშკარა თაყვანისცემას გამოხატავენ. ნეტავ, ერთი სერიოზული სტატია მაინც შემხვედროდა ამ ევროპულად განსწავლულებისა, რომელიც ადამიანს პრობლემაზე დაფიქრებისა და მეცნიერული კამათის სურვილს აღუძრავდა! თუმცა, ესენი ხომ ეპიფანეს საქართველოს ხსნას ავედრებენ და გონივრული მუშაკობისთვის სად სცალიათ!

ამრიგად, დასკვნის გამოსატანად დიდი შრომა აღარ გვჭირდება. ნათელია, რომ მიმართვის ავტორები რეალური მხარდაჭერის მიღებაზე ვერც იოცნებებდნენ; მათ ერთადერთ მიზანს საქართველოს წმიდა ეკლესიის დაკნინება და განქიქება წარმოადგენდა.

წესი ლიტურგიის დამაზარკოლებელი

ერთი შემთხვევისათვის

ადრე გამოცემულ სამღვდლო კონდაკებს დართული აქვს სხვადასხვა წესი, რომელიც მოულოდნელად შექმნილ სიტუაციაში

უნდა შესრულდეს. ჩვენ განვიხილავთ ერთ-ერთ შემთხვევას, რომელიც ევქარისტიულ ძღვენთან არის დაკავშირებული და რომელზეც არაერთგვაროვანი ინტერპრეტაციები გავრცელდა. დავიმოწმოთ ციტატა:

«უკეთუ **უწინარეს განწმედისა** წმიდასა სასმისსა შინა ბუზი შთავარდეს, (მწირველმა მღვდელმა) აღმოიღოს და ქალაღდა შინა შეხვეული დასწვას ცეცხლითა. ხოლო თუ დედაზარდლი, გინა სხვაჲ რომელიმე გესლიანი ქუემძრომელი შთავარდნილ იქმნას, აღმოიღონ და შეხვეული ქალაღდა შინა დასწვან, ხოლო სასმელი იგი ბარძიმისა მისგან გარდაასხან სხვასა ჭურჭელსა შინა, და მოიღოს ღვინო წყალისა თანა და სთქვას: „ერთმან მწედართაგანმან“, და შთაასხას, და ეგრეთ შეასრულოს წირვა იგი, და გარდასხმული იგი მდინარესა შთაასხას.

ხოლო თუ **შემდგომად განწმედისა** იქმნას ესე და მისაღებად საძაგელ იყოს მღვდლისა, აღიღოს ფრიად სიფრთხილით, რომელ წვეთი სისხლისაგან არა სადა დაითხიოს, და ჭურჭელსა ზედა პატიოსანსა სამ-გზის განრცხას ღვინითა და შემდგომად შესრულებისა წირვისა აღმოღებული იგი ნახვეული ბანბით, ანუ ტილოთურთ ქვასა ზედა წმიდასა დასწვან, ხოლო რომლითაცა განრცხა, ღვინო იგი ანუ მდინარესა, ან ქვეშე წმიდისა ტრაპეზისა შთაასხას და დაბუროს» (კონდაკი, თბ., 1899. გვ. 339-340).

ე.ი. ევქარისტიის შესრულებამდე, ანუ პურისა და ღვინის კურთხევამდე, თუ ბარძიმში ბუზი ჩავარდა, მწერი ამოიღონ, ხოლო ბარძიმს, რომელშიც ევქარისტიამდე მხოლოდ ღვინო და წყალია, არ შეეხონ. ხოლო თუ მასში ობობა ან სხვა შხამიანი მხოხავი ჩავარდა, მაშინ არა მარტო უწმინდური უნდა დაინვას, არამედ ღვინოცა და წყალიც უნდა შეიცვალოს.

ევქარისტიის შემდეგ კი, იმავე შემთხვევისთვის წეს-განგება განსაკუთრებულ კრძალვას მოითხოვს. მღვდელმა ეს შხამიანი ცხოველი დიდი სიფრთხილით უნდა ამოიღოს და პატიოსან ჭურჭელზე ღვინით კარგად გარეცხოს, შემდეგ ნაჭერში შეახვიოს და სუფთა ქვაზე დაწვას, ხოლო ნარეცხი ღვინო მდინარეში ჩაღვაროს. თვით წმიდა ზიარება კი, რა თქმა უნდა, ამ დროს ხელშეუხებელი რჩება – მოსატყეპებლად ცოდვათა და ცხოვრებად საუკუნოდ, ამინ.

წმიდა ეკლესია ამ განჩინებით ეჭვგარეშე გვიცხადებს, რომ უფა-

ლი იესო ქრისტეს ხორცსა და სისხლს ვერავითარი შხამი ვერ შეეხება, პირიქით, იგი ყველა იმ სნეულსა და დავრდომილს კურნავს, «რომელი დამკვდრებულ არს შენეენითა მალლისათა»; იგი მხოლოდ თავის მორწმუნეს აღუთქვამს: «რომელი ჭამდეს ჯორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოჲ» (ინ. 6, 54). ზიარება სარწმუნოების საქმეა. როცა კაპერნაუმის სინაგოგაში მაცხოვარი ზეციური პურის, ანუ თავისი ხორცისა და სისხლის თაობაზე ებრაელებს ასწავლიდა, ზოგიერთისთვის მისი სიტყვები მოსასმენად იმდენად მძიმე აღმოჩნდა, რომ «ამის გამო მრავალნი მოწაფეთა მისთაგანნი უკუნიქცეს და არღარა ვიდოდეს მის თანა» (ინ. 6, 66).

მარწუხის მტრებს უკვირთ, მორწმუნეებს ინფიცირების რატომ არ ეშინიათ. ვინც თავის ერთგულთ იმგვარი მფარველობა აღუთქვა, რომ «დაღათუ სასიკუდინე რაჲმე სუან, არარაჲ ავნოს მათ» (მრკ. 16, 18), განა იგი დაუშვებს იმას, რომ უსისხლო მსხვერპლად შეწირული თვითონ იქცეს ვირუსის გადატანის საშუალებად და კურნების ნაცვლად ქრისტიანთა დასნებოვნება გამოიწვიოს?! იქნებ მეტი არგუმენტი არც დასჭირდეს მას, ვისაც დაფიქრება კიდევ შეუძლია: ყველა დროს, ეპიდემია იქნებოდა თუ პანდემია, მღვდელმსახურები ჯერ მრევლს აზიარებდნენ და მერე თვით იმავე ბარძიმიდან სინმიდეს სრულად იღებდნენ. მარწუხითა და ბარძიმიტ რომ გადადიოდეს სნეულებანი, განა ღმრთისმსახური ეკლესიაში საერთოდ იარსებებდა?!

განსაცდელის რაობა

ქრისტიანებმა იციან, რომ შემთხვევით არაფერი ხდება. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ წლევეანდელი სააღდგომო ეპისტოლეთი მოკლე, მაგრამ აუცილებელი განმარტება მისცა მრევლს: «ახალი ვირუსის პრობლემამ პლანეტის მოსახლეობის უდიდეს ნაწილში დიდი შიში დანერგა და მათი მზერა ღვთისკენ მიმართა. ჩვენ არ უნდა შეგვეშინდეს განსაცდელის, ქრისტიანი პრობლემებს მადლიერებით იღებს და ყველაფერში ღვთის ხელს ხედავს, მასზე სასოებს, მისით ხარობს და, ამასთან, ცდილობს გამოძებნოს სწორი გამოსავალი არსებულ ვითარებაში».

განსაცდელთა და ჭირთა მნიშვნელობის შესახებ წმიდა მამათა სწავლანი ჩვენ ადრეც გამოვაქვეყნეთ,¹⁰ მაგრამ, შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, ძირითად დებულებათა შესხენება, ვფიქრობთ,

¹⁰ საღმრთისმეტყველო ლექსიკონი-ცნობარი, თბ., 2013. კარი სარწმუნოებისა, თბ., 2018.

ზედმეტი არ იქნება.

ფიზიკური სნეულებების, მათ შორის კორონავირუსის, მატერი-
ალური გასაჭირის თუ ახლობელთა სიკვდილის მონენვას ადამიანებზე
ბრძენი და სახიერი უფალი იმიტომ უშვებს, რომ ამ განსაცდელებმა
მათზე კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინონ. შეიძლება ჩვენ გვგონია,
რომ ისინი ბოროტი თვისებისანი არიან, მაგრამ სინამდვილეში უფლის
მზრუნველობის შედეგს წარმოადგენენ.

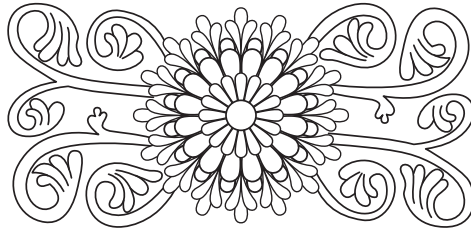
ვინც ბოროტების მიზეზად ღმერთს მიიჩნევს, ისეთივე უგუნურია,
როგორც ღმრთის არსებობის უარმყოფელი. რაიმე განსაცდელის
დროს თითქოს უმისამართოდ გამოთქმული ყვედრებაც: «რა დავამა-
ვეთ ასეთი», «ეს ჩვენ არ უნდა დაგვმართოდა» და მისთ., სინამდვილეში,
ირიბად ღმრთის მიმართ საყვედურს შეიცავს. ამ დროს, განსაცდელში
მყოფი პირდაპირ არ გამოხს ღმერთს, მაგრად მცირედმორწმუნეობის
ან დაუკვირვებლობის გამო ვერც იმას ითვალისწინებს, რომ კეთილი
ღმერთის მიერ ვართ დაბადებული და ჩვენს ცხოვრებას იგი განაგებს.

ღმრთის ნების გარეშე ჩვენზე არაფერი მოიწევა, გარდა ცოდვისა,
რომლის მიზეზი ჩვენ თვითონ ვართ. თვით სიკვდილიც კი არ არის
ბოროტება, გარდა მოუნანიებელი ცოდვილი კაცის აღსასრულისა,
რადგან მისთვის ამ ქვეყნიდან წასვლა ჯოჯოხეთის სატანჯველთა
დასაწყისს ნიშნავს.

ღმრთის განგებულების ნათელსაყოფად რამდენიმე კერძო შემ-
თხვევა განვიხილოთ. ღმერთი სიმდიდრეს იმას ართმევს, ვინც მას
ბოროტად მოიხმარს, რათა მისი უსამართლობის იარაღი განაქარვოს.
ხოლო სნეულებას მასზე მოაწევს, ვისთვისაც ასე სჯობია, რათა სხე-
ულის ასონი შეკრული ჰქონდეს და ცოდვის ჩადენა ვერ შეძლოს. ასევე,
სიკვდილი მასზე მოიწევა, ვისი ცხოვრებაც იმ ზღვარს მიაღწევს, რო-
მელიც ღმრთის უზენაესი სამართლით პირველითგანვე არის დადებუ-
ლი; ღმერთი კი ადრიდანვე ხედავს, თუ რა არის თითოეულისთვის უმ-
ჯობესი. ხოლო ომები, გვალვები, წყალდიდობები, ეპიდემიები და სხვა
მსგავსი განსაცდელები ხალხებს მათი უზომო უკეთურობის გამო შემ-
თხვევათ. როგორც ქველმოქმედმა ექიმმა რომელიმე სნეულების გან-
საკურნავად, შეიძლება ადამიანს მძიმე ტკივილი მიაყენოს (მაგალითად,
ქირურგიული ჩარევის დროს), ასევე სახიერი უფალიც – მარადიული
ცხოვრების მოსაპოვებლად ადამიანებს ასეთი სახის სატანჯველებს უგ-
ზავნის, რათა მათი უკეთურობანი დააცხროს.

ამრიგად, ღმერთი კი არ არის მიზეზი ბოროტებისა, არამედ – კაცი, რომელიც თავისუფალ ნებას ცოდვისაკენ მიდრეკს და სიკეთის მოკლებით წარმოშობს ბოროტებას. ახლანდელი ეპიდემიის გავრცელების მიზეზიც ჩვენსავე თავში უნდა აღმოვაჩინოთ და მის დასამარცხებლად არა ახალი ვაქცინის გამოგონებას დაველოდოთ, არამედ გულწრფელად განვიხილოთ ჩვენი ცოდვები და ჭეშმარიტ მხსნელს შევლადლოთ: უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღმრთისაო, შეგვიწყალებ ჩვენ ცოდვილნი!

27.05.2020

ბერლიაკონი ბიორბი(რუსხაძე)

პანდემიურ რეზულაციათა მორალური ხარვეზები *

ჩვენ, საზოგადოება, თანდათან ვსწავლობთ, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოში ჩამოყალიბებული პოლიტიკური წყობილება, რომელსაც დემოკრატიას უწოდებენ, აღვირახსნილი მედიის სიცრუისა და უზნეობისაგან ვერ გვიცავს. ამიტომ ამ მძლავრი ზემოქმედებისგან თავის დასაცავად, ანუ გარკვეული მედია-საშუალებებისა და პოლიტიკოსების უპასუხისმგებლობათა შედეგის მიღებამდე, უპასუხისმგებლობა მომავალზე ხელისუფლებასთან ერთად ჩვენც უნდა გავინანილოთ. მით უმეტეს, საზოგადოებისთვის უკვე ცნობილია უჩინარი და გავლენიანი ძალების შესახებ, რომელთაც თავიანთი ლიბერალური იდეოლოგიის სისტემა შექმნეს და გამოირიცხული არ არის, რომ პანდემიურ შეზღუდვებსაც თავიანთ სასარგებლოდ იყენებდნენ.

ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის გადანყვეტილებათა მიღებაზეც გარეშე ძალები რომ არ ახდენდეს ზემოქმედებას, რასაკვირველია, არც ლოგიკურად წარმოქმნილი ეჭვები იარსებებდა. ეჭვებს აღრმავებენ თვით მეცნიერებიც, რომელთა აზრით, კოვიდ-19 არა ბუნებრივი, არამედ ხელოვნურად შექმნილი ვირუსია. მაგ., მათ შორისაა ნობელის პრემიის ლაურეატი, იაპონელი პროფ. ტასუკუ ჰონძო. თუ ასეა, მაშინ არც პანდემიით მართული გლობალური პროცესის უარყოფა შეიძლება, რაც გარდაუვალ საყოველთაო კატასტროფას მოასწავებს და ყველასთვის ერთნაირად აახლოებს აპოკალიფსურ ჟამს, მაგრამ თუ დავუშვებთ, რომ ინფექცია ბუნებრივად გავრცელდა და მოქალაქეთათვის

* პირველად დაიბეჭდა გაზეთში „საქართველოს რესპუბლიკა“, 25-26.01.2021.

დადგენილი შეზღუდვები ყველამ უნდა დაიცვათ, მაშინ შესაბამისი სამსახურებისგან პასუხსაც უნდა ვიღებდეთ ბუნებრივად ნამოჭრილ შეკითხვებზე; თუმცა, ვითვალისწინებთ იმ რეალურ ვითარებასაც, რომ ჯანმოს ინსტრუქციებს პატარა საქართველოს მთავრობა წინ ვერ აღუდგება და გლობალური პრობლემების არსს საზოგადოებას სრულყოფილად ვერ განუმარტავს. დაე, ეს შეკითხვები მხოლოდ ფაქტების ასახვას მოემსახუროს, რათა ვინმეს არ ვაფიქრებინოთ, რომ ჩვენი ზარმაცი გონება დამოუკიდებლად ველარ მუშაობს და ყველა შემოთავაზებულ მოთხოვნას მექანიკურად ასრულებს.

1. ცნობილია, რომ **პანიკა**, ანუ უეცარი შიშით გამოწვეული მღელვარება, ავადმყოფის მდგომარეობას განსაკუთრებით ამძიმებს. ამჯერად არაფერს ვამბობთ ზოგიერთი პასუხისმგებელი პირის მოუზომავ გამონათქვამზე, მაგრამ ერთ-ერთი დამთრგუნველი რეგულაციის მიზანშეუწონლობაზე საუბარი აუცილებელია. სამთავრობო კოვიდ-რეკომენდაციების საიტზე ინფიცირებული ადამიანის **გარდაცვალებისა და დაკრძალვის წესების შესახებ** ინფორმაცია განთავსებული არ არის, მაგრამ სპეციალური სამსახურების მიერ ცხედრის იზოლირების ახალი წესი საზოგადოებისთვის ცნობილია.

პროცედურის მიხედვით, სკაფანდრიანი მესაფლავენი საავადმყოფოში ან ბინაში კოვიდით აღსრულებულის ცხედარს საგანგებოდ დახუფული კუბოთი ოჯახის წევრებს გადასცემენ; ისე, რომ ჭირისუფლები არც კუბოში მიცვალებულის ჩასვენებას ესწრებიან და შემდგომ არც მისი გახსნის უფლება აქვთ. ამასთან, განსაზღვრულია ვადაც ავადმყოფის გარდაცვალებიდან დაკრძალვამდე, კერძოდ იგი 72 სთ-ის განმავლობაში უნდა დაიკრძალოს. ამგვარ კონსპირაციას პრევენციული ღონისძიებითა და საზოგადოებაზე მზრუნველობით ამართლებენ, რათა ცელოფანში შეხვეული ცხედრიდან ვირუსის გავრცელების შესაძლებლობა გამოირიცხოს. თუ ასეა, მაშინ კოვიდს დამოუკიდებლად ფრენა ან ხტომა შეძლება და მისი გადაადგილებისთვის სხვა მამოძრავებელი (ცოცხალი ადამიანი) არც ყოფილა საჭირო.

აქედან გამომდინარე, ე.ი. თუ ვირუსის ავტონომიურობას ვაღიარებთ, პირბადეები და პლასტმასის ფარები თავიანთ ფუნქციას ვერ შეასრულებენ და ახალი რეგულაციების გამოგონება გახდება საჭირო; მათ შორის ცხედართან დაკავშირებითაც. თუმცა, ამჟამად მიღებული წესების ავტორებმა თვით უწყიან, რომ დაინფიცირებული ადამიანი მხოლოდ დახველების ან დაცემინების შედეგად გამოყოფს რესპირა-

ტორულ წვეთებს, რომლებიც თავიანთი წონის გამო 1-2 მეტრზე შორს ვერ ვრცელდებიან.

ვფიქრობთ, დიდი გულისხმიერება არ სჭირდება იმის დანახვას, რომ მიცვალებულის იზოლირებისა და დაკრძალვის პანდემიური წესი სრულიად გაუმართლებელია და მხოლოდ პანიკის დანერგვასა და მის გაძლიერებას უწყობს ხელს. გარდა ამისა, ეს რეგულაცია ცხედრის გაპატიოსნებისა და წესის აგების ქრისტიანულ ტრადიციასაც ეწინააღმდეგება, რადგან, საეკლესიო ტიპიკონის მიხედვით, რამდენიმე წესგანგება გვამთან უშუალოდ შეხებას ითვალისწინებს, რისი საშუალებაც მღვდელმსახურსა და ჭირისუფლებს არ ეძლევათ.

ცხედრისადმი ქრისტიანთა პატივისცემის ნიმუშად ეკლესიის ისტორიიდან ერთი ფაქტი შეიძლება გავიხსენოთ. მეორე საუკუნეში, **მარკუს ავრელიუსის** იმპერატორობის დროს, «იტალიის ოლქებში საშინელი ჭირი გავრცელდა. დამფრთხალი ადამიანები სიკვდილის შიშით თვით ახლობელთა მოვლა-პატრონობასაც კი ერიდებოდნენ, მაშინ, როცა ქრისტიანები არათუ ახლობელს, არამედ თვით მათადამი მტრულად განწყობილებსაც, რომელთაც სენი შეეყრებოდათ, თავგანწირვის ფასად უვლიდნენ, ხოლო გარდაცვლილებს მარხავდნენ».

მართალია, ქრისტიანთა კაცთმოყვარეობამ თავად მარკუსის წარმართულ მსოფლმხედველობაზე გავლენა ვერ მოახდინა, მაგრამ ჩვენც კერპთაყვანისმცემელებს ხომ ვერ დავემსგავსებით? სხვათა შორის, პანიკამ ისეთი გულგრილობა წარმოშვა, რომ ზოგჯერ კარის მეზობელი კოვიდ-ინფიცირებულისთვის წყლის მიწოდებასაც ვერ ბედავს! მაშ, რალა რჩება იმ თვისებათაგან, რომელთა წყალობითაც ადამიანებად ვინოდებით?!

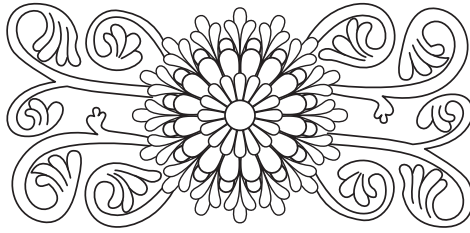
უსაფუძვლო პანიკაზე მეტყველებს საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის უცვლელობაც. **საქსტატის ინფორმაციის მიხედვით, 2020 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებში გარდაცვლილთა რიცხოვნობა საშუალო მაჩვენებელს არ აღემატება.** კორონა მომსვრელი სენის კატეგორიას რომ განეკუთვნებოდეს, ბუნებრივია, იგი სიკვდილიანობის რიცხვს შესამჩნევად გაზრდიდა.

2. მედიკოსები გვარიგებენ, რომ კორონავირუსის გადამდები უბნებია – პირი, ცხვირი, თვალი და ყური. მაშინ რატომ დაწესდა კატეგორიული მოთხოვნა პირბადის ტარებაზე? – ჯერ ერთი, იგი თვალსა და ყურს ვერ იცავს; მეორეც, პირბადის დანიშნულებაზე ერთმნიშვნელოვანი და სრულყოფილი ინფორმაცია საზოგადოებას არ აქვს;

ხოლო ის რეკომენდაციები, რაც აქვს, პრაქტიკულად განუხორციელებელია. მისი, როგორც **ფსიქოლოგიური აღვირის**, ნეგატიური ფუნქციაც ახსნას მოითხოვს. საკამათო არ არის, რომ პირბადე ადამიანის ემოციურ განწყობას ნიღბავს და ცოცხალი ურთიერთობის სურვილს ამცირებს; ე.ი. იგი გრძნობების გამოხატვასა და აზრთა გაზიარებას ხელს უშლის, რაც დროთა განმავლობაში მიგვიყვანს ახალი, პირბადიანი ადამიანის ტიპის ჩამოყალიბებამდე, რომელიც ყოველგვარი მეგობრული, ნათესაური თუ სოციალური პრობლემებისადმი გულგრილი და უინტერესო იქნება. რა სჯობს, კოვიდით დაავადება თუ სულიერად გაღატაკება ინდიფერენტიზმით?

3. იმავე შედეგამდე მიგვიყვანს **სასწავლო პროცესების შეჩერება**, როგორც სკოლებში, ისე უმაღლეს სასწავლებლებში. გარდა იმისა, რომ ცოცხალი ურთიერთობის გარეშე საფუძვლიანი ცოდნის შეძენა პრაქტიკულად შეუძლებელია, ახალგაზრდები ერთმანეთთან მეგობრობისა და ერთმანეთით გამდიდრების ძვირფას პერიოდს, რომელიც მათი ცხოვრებისეული გამოცდილების შეძენისა და პიროვნულ თვისებათა განმტკიცების საფუძვლად უნდა იქცეს, ელექტრულ, ცივ და უსიცოცხლო მოწყობილობებთან «ონლაინ რეჟიმში» ატარებენ. რა სჯობს, უცოდინარი, უმეგობრო, ცხოვრებაში განუწვრთნელი მომავალი თაობა თუ მოყვასის ჭირის გამზიარებელი, განსაცდელისა და სწეულების წინაშე დაუმფრთხალი ახალგაზრდები?

რასაკვირველია, გამოჩნდებიან ოპონენტები, რომელნიც «საზოგადოებრივი იმუნიტეტის» ან შვედური მეთოდის აპოლოგიაში დაგვადანაშაულებენ. პრინციპულად ისინი მართალნი იქნებიან, მაგრამ არგუმენტები შეზღუდვათა წინააღმდეგ ჩვენსა და შვედური მეთოდის მხარდამჭერთა შორის არსებითად განსხვავდება. ადვილი შესამჩნევია, რომ პანდემიის გამო დაწესებული შეზღუდვებით გამონვეულ ეკონომიკურ პრობლემებს ჩვენ საერთოდ არ შევხებივართ, ჩვენ აქცენტი მოვლენათა მორალურ შეფასებაზე გადავიტანეთ, რომელიც, ვფიქრობთ, არანაკლებ მნიშვნელოვანია; ვინაიდან საღმრთო სამართალით თუ ვიხელმძღვანელებთ, **ზნეობრივ-სარწმუნოებრივი სინწინდის დაცვა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ზრუნვა სხვა ამქვეყნიურ პრობლემებზე.**

პირდიაკონი ბიორბი(რუხაძე)

ხმა სინდისისა *

ჩვეულებრივ, არჩევნების წინ პარტიები თუ ცალკეული კანდიდატები მოგვიწოდებენ – ხმა მივცეთ სამართლიანობას, კეთილდღეობას, უკეთეს მომავალს და მისთ., ხოლო ყოველი დანაპირების აღსრულებაზე სრულ პასუხისმგებლობას იღებენ, თუმცა გამოცდილებით ვიცით, რომ მათი აღსრულება ყველას არ ხელეწიფება. ახლაც ასეა, სუბიექტიც ბევრია და ლოზუნგიც, მაგრამ საზოგადოებისთვის კარგად ცნობილია, რომ 2020 წლის 31 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნებში ძირითადი მოასპარეზე მხოლოდ ორია – „ქართული ოცნება“ და „ნაციონალური მოძრაობა“ მასთან მიერთებულ ოპოზიციურ პარტიებთან ერთად.

პირველის მთავარი წარმომადგენელია სამშობლოს დიდი მოამაგე **ბიძინა ივანიშვილი**, ხოლო მეორესი – ასოციალური ემიგრანტი და სისხლის სამართლის დამნაშავე **მ. სააკაშვილი**. ზნეობრივი კანონებისა და ახლო წარსულის გათვალისწინებით, მთელი საზოგადოებისთვის თითქოს ყველაფერი ნათელი უნდა იყოს, მაგრამ არსებობს გარკვეული ჯგუფი ადამიანებისა, რომელნიც განსხვავებული მორალური კატეგორიებით სარგებლობენ და მოვლენათა ავკარგიანობას საკუთარი შკალის მიხედვით ზომავენ.

ჩვენ, ამჯერად, არ ვგულისხმობთ მედროვე, ანგარებიან ან ცოდვით შეპყრობილ ადამიანებს, რომელთა ცნობიერებას შური და ბოროტება აზნელებს, ხოლო მათ საქციელს არა გონების მოქმედება, არამედ ქვეცნობიერი მისწრაფება და ცხოველური ინსტიქტი განსაზღვრავს, რადგან დარწმუნებული ვართ, დიდი მცდელობის შემთხვევა-

* პირველად დაიბეჭდა გაზეთში „საქართველოს რესპუბლიკა“, 27-28.10.2020.

შიც, ამ პირთა მიმართ ლოგიკურად მსჯელობას სასარგებლო შედეგი მაინც არ მოჰყვებოდა. ამიტომ ჩვენ გვინდა გამოვყოთ მცირედ მორწმუნე საზოგადოების ის მერყევი ფენა, რომელიც აცნობიერებს შექმნილ ვითარებას, მაგრამ მორალურად სწორი პოზიციის შენარჩუნებისათვის ძალა არ ჰყოფნის. ჩვენი აზრით, ამ უძღურებას რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებს:

1. **ცრუ ინფორმაციის სიუხვე.** მიუხედავად იმისა, რომ სულიერად ჯანმრთელ ადამიანს ნაცურ-ლიბერალური მედიის სიყალბისა და მიზანდასახულობის გარკვევა არ უჭირს, ზოგიერთს მათი სატელევიზიო არხებიდან ნიაღვარივით გადმომსკდარ სიცრუეთა სიმრავლესთან შინაგანი პროტესტით გამკლავება არ შეუძლია და თავს იმით იმშვიდებს, უფრო სწორად – იმით იტყუებს, რომ მედია საზოგადოების აზრს გამოხატავს და თვითონაც ძალაუბნებურად მას უნდა ითვალისწინებდეს. ასეთი სუსტი ფსიქიკის მქონე ადამიანი ისეა მიჯაჭვული ტელევიზორს, მისი გამოთიშვის ძალა არ შესწევს.

2. **ცრუ სტერეოტიპი.** ახლა არავითარ საიდუმლოს აღარ წარმოადგენს ნახევარი საუკუნის წინანდელი პოლიტიკური მოვლენები, როცა ამერიკულმა სპეც-სამსახურებმა, საბჭოთა კავშირის დაშლის მიზნით, განსაკუთრებით 1970-იანი წლებიდან, სახელმწიფო უშიშროების სამსახურის მაღალჩინოსნების გადაბირება და მათი ხელშეწყობით იდეოლოგიური სტერეოტიპების გავრცელება დაიწყო. ერთ-ერთი დირექტივა არსებული ხელისუფლებისადმი კრიტიკულ განწყობას ითვალისწინებდა, რაც პატივით გაამაყებულმა და თავმომწონე ინტელიგენციამ სიამოვნებით აიტაცა და ლოზუნგად აქცია დღემდე უჭკნობი ცრუ დებულება: ნამდვილი ინტელიგენტი ოპოზიციონერი უნდა იყოს.

მართალია, ბოლო დროს ეს გამონათქვამი არავისგან მსმენია, მაგრამ ცრუ სწავლულთა მედიდური კლასი ყველაფერს, მათ შორის მთავრობასა და იერარქიას, ისევ ზემოდან დაჰყურებს და თავისი წილი ნეგატიური მუხტი შეაქვს სოციალურ გარემოში.

ჩვენ მხოლოდ ქრისტიან ადამიანებს შევახსენებთ, თუ რას შევთხოვთ უფალს ჩვენი ხელისუფლებისა და ჯარისათვის ყოველ ცისმარე დღეს: «გარეშებლუდენ მპყრობელობანი მათნი და დაუმორჩილენ ქუეშე ფერხთა მათთა ყოველნი მტერნი და მბრძოლნი მათნი და შთაუთხრენ გულთა შინა მათთა კეთილი და მშვიდობაჲ წმიდისა

ეკლესიისათვის და ყოვლისა ერისა შენისა და მიეც მათ მშვიდობა და დანყნარება, რაათა მყუდროებასა შინა მათსა დანყნარებული ცხოვრება გუაქუნდეს, მართლითა სარწმუნოებითა და კეთილმსახურებითა ვცხოვრობდეთ».

მეტს არაფერს ითხოვს მორწმუნე კაცი; მთავრობისა და მხედრობის მიერ მშვიდობით დაცული ქვეყანა და დანყნარებული ქრისტიანული ცხოვრება უდიდესი წყალობაა ღმრთისა, ყველა დანარჩენ საჭიროებაზე კაცმა თვით უნდა იზრუნოს. ხოლო უმადურობამ გონება თუ ისე დაგიბნელა, რომ ამ აწრიალებულ დედამინაზე მშვიდობიანად და ქრისტიანული ცხოვრებისთვის საქართველოს მთავრობის მაღლიერი არ ხარ, ე. ი. უფლის მცნებებს დაშორებიხარ და საკუთარ ამბიციებს აღმერთებ!

3. ცრუ სამღვდელოება. გასაკვირი არ არის, რომ თითქმის ყოველი ქართველი მოქალაქე, ეკლესიურიცა და მცირედ მორწმუნეც, სასულიერო დასის წევრთაგან მართალსა და იმედისმომცემ სიტყვას ელის. მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ, ჯერ ერთი, შეუმცდარი და უცოდველი არც სასულიერო პირია (სხვა საქმეა, როცა იგი თავშეუკავებელი პოლიტიკური განცხადებით საეკლესიო კანონიკას არღვევს. დანაშაულისთვის თავის დროს ყველას მოეკითხება); მეორეც, ნაც-პროფილის მედია-საშუალებები «ვითარცა ლომნი მყვირალნი» ეძებენ მართლმადიდებელი ეკლესიის სახელის გასატყვ მასალას და ცალკეული მღვდელმთავრისა თუ მღვდლის მოუზომავ სიტყვას ისე წარმოაჩენენ, თითქოს იგი მთელი ეკლესიის ან მისი საჭეთმპყრობლის თვალსაზრისს გამოხატავდეს.

მისმა უწმიდესობამ ბოლო დროს არაერთხელ ბრძანა, რომ განსაცდელიც მაღლიერებით უნდა მივიღოთ, ვინაიდან ღმრთის განგებულების გარეშე არაფერი ხდება; ხოლო რაიმე პრობლემის წარმოქმნის შემთხვევაში რისხვა ხელისუფლებაზე არ გადავიტანოთ და არ დავიჯეროთ, რომ მის წარმომადგენელთ ნაკლებად შესტკივთ გული სამშობლოზე, ვიდრე ჩვენ. დავუკვირდეთ, გულმწყრალი კაცი ზემდგომს ხშირად იმიტომ ადანაშაულებს, რომ თვით გაითავისუფლოს თავი ყოველგვარი პასუხისმგებლობისგან და უმნიკვლო პერსონად წარმოჩნდეს.

მოგესხენებათ, ქართველი სამღვდელოება უცხოეთშიც მსახურობს. ადგილობრივი კანონების მოთხოვნათა შესაბამისად, ისინი

ამერიკისა თუ ევროპის პრეზიდენტებს, მონარქებს ან პრემიერ-მინისტრებს საეკლესიო ლოცვებში პერსონალურად მოიხსენიებენ. მაშასადამე, საერო ხელისუფლების მთავარი წარმომადგენლის, თუნდაც არამართლმადიდებლის, სახელდებით მოხსენიება სავალდებულოა; ჩვენთან კი მხოლოდ «მთავრობისა და მხედრობისა მისისათვის» ვლოცულობთ. ამ ფაქტით ზოგიერთ ღმრთისმსახურს უბრალოდ შევახსენებთ, რომ მთავრობის კეთილგანწყობას დაფასება სჭირდება, თორემ დევნის ან შევიწროების შემთხვევაში, თვით ამ მსახურებმა უკეთ უწყიან, ლოცვა ვისთვის შეიძლება აიძულონ!

4. სინდისის ჩამწობი საშუალებები. ყველას სმენია ქართული სიტყვები: სინდისგარეცხილი, სინდისდამწვარი, ნამუსგარეცხილი... ეს ზედსართავი სახელები გამოიყენება იმ კაცის მიმართ, ვინც დაბადებიდან თანდაყოლილი ანუ მხოლოდ ადამიანისთვის დამახასიათებელი ბუნებრივი თვისება – სინდისიერება – საკუთარ თავში ჩაკლა და ჩაახშო. იგი აღარ ნუხს თავის უმსგავსო საქციელზე და, თავისთავად, არც სინანულის გრძნობა აქვს.

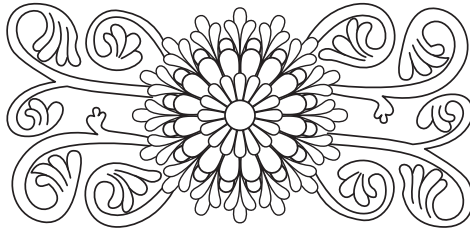
ქრისტიანული მოძღვრება სინდისს უფლის ხმას, «პატარა ღმერთს» უწოდებს, რომელიც ადამიანს, როგორც ღმრთის ხატს, შემოქმედისგან უზრუნველად და უსწავლელად აქვს მინიჭებული სიკეთისა და ბოროტების ერთმანეთისგან განსასხვავებლად. მისი დაკარგვის შემდეგ ზნეობრივ საკითხებზე საუბარი ადამიანთან თითქმის შეუძლებელია, პოტენციურად იგი ჯოჯოხეთის მსხვერპლს წარმოადგენს, მაგრამ პასუხისმგებლობა ამ შედეგის მიღებისთვის მხოლოდ მას ეკისრება, ვინაიდან მან სინდისის ძახილს ყური არ მიუგდო და ეშმაკის შეგონებით საკუთარი თავიდან ღმერთი სრულიად განდევნა.

მერყევი ადამიანების დასახმარებლად სინდისის ჩამწობი საშუალებები ანუ სწორი არჩევანის დამაბრკოლებელი ფაქტორები ზემოთ იმიტომ მიმოვიხილეთ, რომ გვეჩვენებინა ბოროტი სულის საბრძოლო იარაღის ერთადერთი სახეობა, რომლის სახელია სიცრუე. თუ კაცი ემონება ეშმაკის მანქანებას და შემწეობისთვის უფალს არ უხმობს, მისი სინდისიც თანდათან ირეცხება და სანდო ხმას აღარ გამოსცემს. ამიტომ დროზე უშველეთ თქვენს თავს, მცირედ მორწმუნენო, და ნურც ქვეყნის დაღუპვას მისცემთ ხმას!

ბოლო სიტყვებმა გაუგებრობა რომ არ გამოიწვიოს, განვმარტავ, მე პარტიების პოლიტიკურ პროგრამებს არ ვაანალიზებ, არამედ მხ-

ოლოდ მათი რეალური საქმიანობიდან გამომდინარე ვასკენი, რომ მათ შორის დაპირისპირება ჩვენი ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე გადის და ამიტომ, ბერობის მიუხედავად, ჩემ თავს განზე გადგომის უფლებას არ ვაძლევ; ხოლო თუ საჭიროება მოითხოვს, ასლების მოსაქსოვად «თორნიკეს ჯაჭვის პერანგი» ივერიის ღმრთისმშობლის ტაძარში ასვენია.

P.S. ვსარგებლობ შემთხვევით და, ჩემი მხრივ, უღრმეს მაღლიერებას გამოვხატავ საქართველოს ახლანდელი ხელისუფლების მიმართ, რომელმაც სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში C-ჰეპატიტისგან განკურნების შესაძლებლობა მომცა და უსასყიდლოდ დაახ. 90 ათასი დოლარის ღირებულების მედიკამენტი გამომიყო. ღმერთმა წყალობა არ მოაკლოს მას ქართველი ერის კეთილდღეობისა და მტერთა ზედა ძლევისათვის!

ივანე სურგულაძე

რუსული მხარტველოვის დამყარება საქართველოში¹

საქართველოს მდგომარეობა XVIII საუკუნეში

საქართველო XVIII ს-ში მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ასეთი ვითარება საქართველოში შედეგი იყო სს-ის განმავლობაში მოქმედი რიგი საშინაო და საგარეო ფაქტორებისა. ჯერ კიდევ XIII ს-ში მსხვილმა ფეოდალებმა შესძლეს მეფის ხელისუფლების დამარცხება. მსხვილი ფეოდალების გამარჯვება ფეოდალური საქართველოს დანაწევრებას ნიშნავდა. მონღოლების ბატონობამ განამტკიცა ეს დანაწევრება. მონღოლები, რასაკვირველია, არ იყვნენ დაინტერესებული ძლიერი მეფის ხელისუფლების არსებობით საქართველოში და ისინი მფარველობას უწევდნენ ფეოდალებს მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ამასთანავე, მონღოლების შემოსევამ რეგრესიული გავლენა მოახდინა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე. შემდეგ სს-ში საქართველოს არ ასვენებდნენ დამპყრობლები და ანადგურებდნენ ქვეყანას. **თემურ-ლენგის** შემოსევამ დიდი უბედურება დაატეხა თავს საქართველოს.

სისხლიანმა დამპყრობელმა საქართველოს მოსპობა განიზრახა. მისი ურდოები ველური სისასტიკით ანადგურებდნენ ქვეყანას. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მტერი ანადგურებდა ვენახს, თუთის ხეებს და სხვ. თემურ-ლენგი ანგრევდა და სწვავდა ქართული კულტურის მნიშვნელოვან ძეგლებს. თემურის შემდეგ მრავლად დარჩა ნასოფლარი, რომლებიც შემდეგში აღარ აღდგენილა.

¹ ამონარიდები სახელმძღვანელოდან: ივ. სურგულაძე, ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიიდან, II, თბ., 1965. გვ. 282-401.

არანაკლები უბედურება მოუტანა საქართველოს **შაჰ-აბაზის** შემოსევებმა. შაჰ-აბაზმაც ქართველი ხალხის განადგურება გადაწყვიტა. ის შეუდგა აღმოსავლეთ საქართველოში მცხოვრებთა ამოუღეტასა და ირანში გადასახლებას. ქართველების ნაცვლად შაჰ-აბაზი საქართველოში თურქმანებს ასახლებდა. შაჰ-აბაზის დროს ირანში გადასახლებული კახელები ახლაც ცხოვრობენ **ფერეიდანში**.

XV ს-დან საქართველოს უდიდესი საფრთხე შეექმნა **ოსმალეთის** მხრივ. ოსმალეთმა იგივე მიზანი დაისახა, რაც თემურ-ლენგმა და შაჰ-აბაზმა: საქართველოს მოსპობა. ოსმალეთმა შესძლო, საქართველოსთვის წაერთმია სამცხე-საათაბაგო, საქართველოს ეს მოწინავე კუთხე.

XVII ს-ში, განსაკუთრებით კი XVIII ს-ში, **დალისტნელ** ფეოდალთა თარეშმა აღმოსავლეთ საქართველო დიდი განსაცდელის წინაშე დააყენა. დალისტნელ ფეოდალთა ბანდები მალულად მოდიოდნენ და პატარ-პატარა ყაჩაღური რაზმებით თავს ესხმოდნენ სოფლებს. მწარმოებელი კლასის მდგომარეობა აუტანელი შეიქნა. დალისტნელ ფეოდალებს ზურგს უმაგრებდა ოსმალეთი, ამარაგებდა მათ, აძლევდა თავშესაფარს ახალციხეში და სხვ.

ქართველ ხალხს სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა უხდებოდა მოზღვავებულ მტრებთან. ოსმალეთი და ირანი, ეკონომიკურად და კულტურულად ჩამორჩენილი, მაგრამ დიდი სახელმწიფოები იყვნენ.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარება შეფერხდა და ქვეყანა „ჩიხში“ მოექცა. ამ ეკონომიკური „დაჩიხულობის“ ერთ-ერთი მაჩვენებელია ის გარემოება, რომ გვიანფეოდალურ საქართველოში გავრცელდა **ტყვეთა სყიდვა**. ტყვეებით ვაჭრობას ეწეოდნენ ფეოდალები, რომლებიც თავიანთ ყმებს ყიდდნენ ოსმალეთსა და სპარსეთში. თავისთავად ტყვეების ყიდვა-გაყიდვის გავრცელება მომასწავებელი იყო ეკონომიკური კრიზისისა. შექმნილ ვითარებაში ფეოდალი ამჯობინებდა ყმის ექსპლოატაციის ნაცვლად მის საზღვარგარეთ გაყიდვას. მაშასადამე, ყმის საზღვარგარეთ გაყიდვა ფეოდალური მეურნეობისათვის უფრო რენტაბელური შეიქნა, ვიდრე მისი მეურნეობაში გამოყენება. სწორედ ეს არის ფეოდალური მეურნეობის კრიზისი. მწარმოებელი კლასის წარმომადგენელთა საზღვარგარეთ გაყიდვით ფეოდალი ძირს უთხრიდა ფეოდალურ საზოგადოებას საერთოდ. ტყვეთა ყიდვა-გაყიდვის გავრცელება საბოლოო ჯამში საფრთხეს უქმნიდა მთლიანად საზოგადოებას, მის ფიზიკურ არსებობასაც კი. ამიტომ იყო, რომ გვიანფეოდალური საქართველოს მოწინავე ნაწილი თავგამოდებით იბ-

რძოდა ამ საშინელი სენის წინააღმდეგ.

ამასთანავე საზოგადოების ეს პროგრესული ნაწილი კარგად ხედავდა საქართველოს მძიმე მდგომარეობას და შეგნებული ჰქონდა, რომ საკუთარი ძალებით საქართველოს, პოლიტიკურად დანაწილებულს, გარშემორტყმულს ეკონომიკურად და კულტურულად ჩამორჩენილი და საქართველოსადმი მტრულად განწყობილი მეზობლებით, არ ძალუძდა კრიზისის გადალახვა. ფეოდალური საქართველოს მოწინავე ადამიანებს კარგა ხანია უკვე **რუსეთზე** ჰქონდათ ორიენტაცია აღებული და რუსეთის დახმარებით ვარაუდობდნენ ბარბაროსული გარემოცვის გარღვევას.²

საქართველოს მაშინდელ მესვეურებს მართებულად ჰქონდათ შეფასებული საერთაშორისო ვითარება და შექმნილ სიტუაციაში სწორედ რუსეთს მიიჩნევდნენ იმ ძალად, რომელიც შესძლებდა საქართველოს რეალურ დახმარებას.

რუსეთის წარმომადგენლის (საქართველოში) **ბურნაშევის** სიტყვით, ქართლ-კახეთის მეფე **ერეკლე II** ყოველნაირად ცდილობდა ქართველი ხალხის ევროპულად განათლებას. ამის განხორციელება კი შესაძლებელი იყო რუსეთის საშუალებით. XVIII ს-ის II ნახევარში თანდათანობით გამოირკვა, რომ რუსეთს აქვს საკუთარი ინტერესები კავკასიაში, რომ ის იბრძვის თურქეთისა და ირანის ამიერკავკასიიდან გაძევებისთვის და ამასთან დაკავშირებით მას შეუძლია რეალური დახმარება გაუწიოს ამიერკავკასიის ხალხებს, რომლებიც ებრძოდნენ ირანსა და ოსმალეთს თავიანთი ეროვნული მეობის შენარჩუნებისთვის. რასაკვირველია, რუსეთის დახმარება ამიერკავკასიის ხალხებისადმი იმით იყო გამონეული, რომ რუსეთი თავისი იმპერიის საზღვრების გაფართოებისთვის იბრძოდა. მართალია, რუსეთი მიიწევდა ამიერკავკასიაში აღმოსავლეთის ქვეყნების დასაპყრობად, მაგრამ ამავე დროს მისი შემოჭრა ამიერკავკასიაში ობიექტურად ნიშნავდა ამიერკავკასიის ხალხების მდგომარეობის ყოველმხრივ გაუმჯობესებას. პირველ ყოვლისა, რუსეთი თავისი კულტურით გაცილებით მაღლა იდგა საქართველოს სხვა მოსაზღვრე სახელმწიფოებზე. რუსეთის შემოსვლა ამიერკავკასიაში ნიშნავდა ამიერკავკასიის ხალხების გათავისუფლებას ბარბაროსული სახელმწიფოების ბატონობისაგან და ამიერკავკასიის ხალხების ევროპულ კულტურასთან დაახლოებას.

² ნ. ბერძენილი, საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიული მნიშვნელობა, ჟურ. „მნათობი“, 1954, ნ., №6.

დიდი ილია საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ სწერდა: „ამ ღირსსახსოვარ დღივამ საქართველომ მშვიდობიანობა მოიპოვა. შიში მტრისა ერთმორწმუნე ერის მფარველობამ გაუფანტა. დამშვიდდა დიდი ხნის დაუმშვიდებელი, დაღალული ქვეყანა, დაწყნარდა აკლებისა დ აოხრებისაგან, დასცხრა ომისა და ბრძოლისაგან“.³

შუა სს-ში ყოველგვარი ბრძოლა რელიგიის დროშით მიმდინარეობდა. საქართველო გარშემორტყმული იყო მუსლიმური სახელმწიფოებით, რომლებიც ქართველი ხალხის წინააღმდეგ ბრძოლას ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლასთან აიგივებდნენ. შუა სს-ში ქართველი ხალხიც ქრისტიანობის დროშით იცავდა თავს დამპყრობლებისაგან.

იესე ოსეს ძე წერს: „აღდგნენ ყოვლის მხრით მოჰმედიანნი – ქრისტიანეთა ამოსაწყვეტად, – შეითქნენ: მთლად დაღისტანი, ხონთქარი დაფარვით ხაზინასაც ჰპირდება და ჯარსაც: მთლად ადირბეჟანი... ლაშქარს დაგვიძახეს... მე წავალ (ლაშქარში – ი. ს.)... სიკვდილისა არ მეშინიან, მეტად ახლა, რომ ქრისტესათვის გვებრძვიან“.⁴

ქრისტიანულმა რელიგიამ ხელი შეუწყო ქართველი და რუსი ხალხების დაახლოებას. მაგრამ საქართველოს რუსეთთან შეერთების საკითხში ქრისტიანობას არ ჰქონდა გადამჭრელი მნიშვნელობა. რუსეთ-საქართველოს მთავრობათა დამოკიდებულების განმსაზღვრელი სხვა იყო. რუსეთის საერთო მდგომარეობა XVIII ს-ის ბოლო ხანებში ისეთი იყო, რომ მას უკვე შესწევდა ძალა თავისი სახელმწიფოს გაფართოების მიზნით ამიერკავკასიიდან თურქეთისა და ირანის განდევნისა. საქართველოს მდგომარეობა კი ისეთი იყო, რომ მას კრიზისიდან გამოსვლა საკუთარი ძალებით არ შეეძლო, ხოლო გარეშე სახელმწიფოებიდან მხოლოდ რუსეთი იყო ისეთი, რომლის დახმარება გადაარჩინდა ქართველ ხალხს გადაშენებისგან და, მეორე მხრივ, შეუქმნიდა აღორძინების შესაძლებლობას.

ამასთან დაკავშირებით საჭიროა აღინიშნოს, რომ საქართველომ XVIII ს-ში და მის წინ არაერთხელ მიმართა **ევროპის** სახელმწიფოებს დახმარებისთვის, მაგრამ აქედან არაფერი გამოვიდა. **სულხან-საბა ორბელიანი** რომის პაპის მეშვეობით ამაოდ ცდილობდა საფრანგეთისგან დახმარების მიღებას მეზობელი ოკუპანტების წინააღმდეგ. ევროპის სახელმწიფოებს არ ჰქონდათ საშუალება, რეალური დახმარება აღმოეჩინათ საქართველოსთვის, მათ არ შესწევდათ სათანადო ძალა

³ ილია ქავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. IV, 1955, გვ. 216.

⁴ „იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი“, ა. იოსელიანის რედაქციით, 1950, წ. გვ. 103.

კავკასიაში ბატონობის მოსაპოვებლად. XVIII ს-ის II ნახევრის რუსეთს კი საამისო საშუალება ჰქონდა და კავკასიის დასაპყრობად სათანადო ნაბიჯებსაც დგამდა.

ერეკლე II საბოლოოდ დაადგა რუსეთთან კავშირის გზას. ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოა ერეკლე II მანიფესტი ქართველი ხალხისადმი 1773-74 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომთან დაკავშირებით. ამ მანიფესტით ერეკლე II მოუწოდებდა ქართველ ხალხს, ებრძოლა ქრისტიანული რუსეთის მხარეზე ისტორიული მტრის – ოსმალეთის წინააღმდეგ.⁵ ამ მოწოდებაში ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ერეკლეს აღნიშნული აქვს ოსმალეთის მტრობა ქართველი ხალხისადმი: ოსმალები, წერს ერეკლე, საუკუნეების განავლობაში იმის ცდაში იყვნენ, რომ მოესპოთ ქართველი ხალხი; დადგა დრო, როდესაც რუსეთთან კავშირში ჩვენ შევძლებთ ისტორიული მტრის დამარცხებას და ამისთვის არ უნდა დავიშუროთ ძალ-ღონეო.

იმაზე უკეთესის გაკეთება, რაც ერეკლემ რუსეთზე ორიენტაციის ალებით გააკეთა, არ შეიძლებოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ქართველ ხალხს მოელოდა ფერეიდანის ქართველების ბედი, ან კიდევ სამცხე-საათაბაგოს მოსახლეობასავით გათურქება. ქართველი ხალხი უდიდესი პატივისცემით ინახავს ერეკლე II ხსოვნას, რომელმაც გააღწევიტა საქართველოს რუსეთთან დაკავშირება.

1783 წელს ქალაქ **გეორგიევსკში დაიდო ტრაქტატი** რუსეთსა ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის. ტრაქტატს საქართველოს სახელით ხელი მოაწერეს **იოანე კონსტანტინეს ძე მუხრან-ბატონმა** და **გარსევან ჭავჭავაძემ**, ხოლო რუსეთის მთავრობის სახელით **პავლე პოტიომკინმა**.

ტრაქტატი დამტკიცებულ იქნა **ეკატერინე II** და **ერეკლე II** მიერ.

1783 წლის ტრაქტატის მიხედვით ქართლ-კახეთის ტახტზე მეფეს ამტკიცებდა რუსეთის იმპერატორი; ქართლ-კახეთის მეფე ინვესტიტურის მიღების შემდეგ ღებულობდა ფიცს რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე. ამასთანავე ტრაქტატით ქართლ-კახეთის მეფე უხდიდა რუსეთის იმპერატორს გარკვეულ თანხას. ამგვარად, 1783 წლის ტრაქტატი ამყარებდა ქართლ-კახეთის ვასალურ დამოკიდებულებას რუსეთთან. ქართლ-კახეთის მთავრობამ გააღწევიტა რუსეთის მფარველობაში შესვლა და ამით ქართული სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება (რუსეთის ფარგლებში). საუკუნეების განმავლობაში მიღებული

⁵ ივ. ს უ რ გ უ ლ ა ძ ე, მე-18 საუკუნის რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთობის შესახებ (ერეკლე II 1770 წლის მოწოდება), ჟურნ. „მნათობი“, №12, 1962 წ.

პრაქტიკიდან ქართლ-კახეთის მთავრობამ კარგად იცოდა, რომ ოს-მაღლეთან ან ირანთან საერთო ენის გამონახვა მას არ შეეძლო.

1783 წლის ტრაქტატი ივალისწინებდა რუსეთის ჯარის შემოყვანას აღმოსავლეთ საქართველოში, უკანასკნელისთვის დახმარების აღმოჩენის მიზნით. XVIII ს-ის უკანასკნელ ხანებში რუსეთს შემოყავდა და გაყავდა ჯარები საქართველოდან და საერთოდ დიდ მზადებაში იყო. მას ჯერ კიდევ ნიადაგის მოსინჯვის ხანა ჰქონდა, ე. ი. ოსმაღლეთ-ირანის წინააღმდეგ აშკარად გამოსვლა ამიერკავკასიის წასართმევად ჯერ კიდევ დაწყებული არ იყო. ამ სამზადისის დროს ირანი და ოს-მაღლეთი კიდევ უფრო აგრესიული გახდნენ საქართველოს მიმართ. **ალა-მაჰმად-ხანმა 1795** წელს თბილისი ააოხრა. მაშინ თბილისიდან რუსეთის ჯარები გაყვანილი იყო.

ირანის მიერ ქართლ-კახეთზე თავდასხმა რუსეთის პრესტიჟის საკითხსაც ეხებოდა. **ეკატერინე II** სასწრაფოდ გამოგზავნა საქართველოში ჯარები. მაგრამ ეკატერინე II სიკვდილის შემდეგ ეს ჯარები **პავლე I** ისევ გაიწვია.

1798 წელს **ერეკლე II** გარდაიცვალა; ტახტზე ავიდა **გიორგი XII**. მთელი მისი ყურადღება და ენერგია იქით იყო მიმართული, რომ რუსეთისა და ქართლ-კახეთის დამოკიდებულების საკითხი მოეგვარებია. პირველ ყოვლისა, გიორგი XII პავლეს გაახსენა 1783 წლის ტრაქტატი და მოითხოვა მისი განხორციელება. პავლე I მხრივ ქართლ-კახეთის სამეფოს დახმარების საკითხის გადაწყვეტა გაჭიანურდა და გიორგი XII თვითონვე გამოიჩინა ინიციატივა, რომ 1783 წლის ტრაქტატი გადასინჯულიყო და შეცვლილიყო ახალი ხელშეკრულებით, რომლის მიხედვით რუსეთის მთავრობის სასარგებლოდ ქართლ-კახეთის სამეფოს უფლებები კიდევ უფრო შეიკვეცებოდა, მაგრამ ქართლ-კახეთის სახელმწიფო კი მაინც დარჩებოდა. გიორგი XII მეფობა გართულებული იყო, როგორც საგარეო, ისე შინაგანი ფაქტორებით და მას ერქარებოდა რუსეთთან ურთიერთობის საბოლოო განმტკიცება.

პავლე I-მა გიორგი XII-ის თხოვნის საფუძველზე საქართველოში გამოგზავნა რუსეთის ჯარის ნაწილები და გიორგი XII-თან რუსეთის ელჩად **კოვალენსკი** დანიშნა. 1799 წლის ნოემბერში კოვალენსკი რუსეთის ჯარით შემოვიდა საქართველოში. მეფე თავისი ამაღლით ქალაქის გარეთ შეეგება სტუმრებს. კოვალენსკის აღწერის მიხედვით, ეს შეხვედრა ამაღლევებული იყო. რუსეთის ჯარს საქართველოში უდიდესი სიხარულით შეხვდნენ.

ამასთანავე, საჭიროა აღინიშნოს, რომ რუსეთი წინათაც იჩენდა მზრუნველობას საქართველოზე. ასე მაგალითად, 1800 წ. 27 ივლისის ინსტრუქციით, რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგია ითვალისწინებდა სპარსეთში რუსეთისა და საქართველოს ვაჭრების ინტერესების ერთნაირად დაცვას; ხოლო 1791 წელს **იასაში** ოსმალეთთან დადებულ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული იყო, რომ ახალციხის ფაშა არ შეაწუხებდა ქართლ-კახეთის სამეფოს.

პ. კოვალენსკი და რუსეთის ჯარების უფროსი საქართველოში გენ. **ლაზარევი** იმაზე მეტი უფლებებით სარგებლობდნენ, ვიდრე ელჩი აკრედიტებულ მთავრობასთან და ჯარების უფროსი სხვა სახელმწიფოში. პეტერბურგის კაბინეტი ავალებდა გენ. ლაზარევს, არ დაეშვა ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე ახალი მეფის ტახტზე ასვლა გიორგი XII გარდაცვლების შემთხვევაში. თუკი ასეთ დავალებას აძლევდნენ ლაზარევს, ალბათ, იმის იმედიც ჰქონდათ, რომ ამ დავალებას ლაზარევი შეასრულებდა.

პ. კოვალენსკის წერილიდან **კნორინგისადმი** ჩანს, რომ კოვალენსკის განუზრახავს თბილისში პოლიციის დაწესება რუსეთის ქალაქების მსგავსად. პ. კოვალენსკი ამის შესახებ წერს, რომ გიორგი XII თვითონვე სთხოვა დახმარების აღმოჩენა წესრიგის დამყარებაში და ამისთვის მეფემ თავის მხრივ ამ საქმის მოსაგვარებლად თავისი შვილი **იოანე** ჩემთან მოამაგრაო. ამ დროისთვის გიორგი XII საბოლოოდ ჩავარდნილი იყო ლოგინად.

გიორგი XII დაჟინებით მოითხოვდა რუსეთის მთავრობიდან აქტიურ მოქმედებას ამიერკავკასიაში. მეფე ჩქარობდა და ამისი საფუძველიც ჰქონდა. რუსეთის ჯარების საქართველოში გამოჩენამ კიდევ უფრო გაამწვავა ქართლ-კახეთის სამეფოს დამოკიდებულება ირანსა და ოსმალეთთან. ამასთანავე, გიორგი XII ძმები, ტახტის პრეტენდენტები ირანისა და ოსმალეთის დახმარებით ცდილობდნენ ქართლ-კახეთის სამეფოს ხელში ჩაგდებას. სამეფოს შიგნით ძმები ებრძოდნენ გიორგის და მოითხოვდნენ მისგან ერეკლე II ანდერძის შესრულებას. თავისი მეფობის უკანასკნელ ხანებში ერეკლე II მართლაც შეადგინა ანდერძი, რომლის მიხედვით იცვლებოდა საქართველოში ძველად არსებული მემკვიდრეობის წესი, რომ სამეფო ტახტზე ასულიყო გარდაცვლილი მეფის უფროსი ვაჟი. ამის ნაცვლად ერეკლე II-მ გიორგი XII-ის ძმებისა და თავისი მეუღლის **დარეჯანის** ზეგავლენით შეადგინა ანდერძი, რომლის მიხედვით სამეფო ტახტი გადადიოდა ძმებზე – უფროსიდან უმ-

ცროსზე, ხოლო ძმების შემდეგ უფროსი ძმის უფროს შვილზე, შემდეგ მომდევნო ძმის უფროს შვილზე და ასე შემდეგ. გიორგი XII ტახტზე ასვლისას იძულებული იყო დათანხმებოდა ამ ანდერძზე, მაგრამ შემდეგში პავლე I-ს მოსახოვა ტახტზე თავისი შვილის დავით გიორგის ძის დამტკიცება. დამოკიდებულება ძმებს შორის გამწვავდა და სამეფოში სერიოზული უთანხმოება ჩამოვარდა.

ასეთ ვითარებაში გიორგი XII სთხოვდა პავლეს მიეღო ქართლ-კახეთის სამეფო, ვითარცა რუსეთის პროვინცია, ოლონდ სამეფო ტახტი ბაგრატიონებისთვის დაეტოვებინა.

გარსევან ჭავჭავაძემ, გიორგი ავალიშვილმა და ელიზბარ ფალავანდიშვილმა, როგორც გიორგი XII რწმუნებულებმა პეტერბურგში რუსეთის მთავრობას გადასცეს გიორგი XII ე. წ. სათხოვარი პუნქტები. გიორგი XII იმეორებდა თავის თხოვნას, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო შეერთებულ იქნეს რუსეთთან, რომ საქართველოში მოქმედებდეს რუსეთის კანონები, ქართლ-კახეთის სამეფოს ციხეებში იდგეს რუსეთის ჯარები, მაგრამ ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტი დარჩეს მემკვიდრეობით მასა და მის შვილებს, ფული გამოშვებულ იქნეს ქართული და რუსული გერბებით და სხვ. რუსეთის მთავრობამ დაამტკიცა გიორგი XII წარდგენილი პუნქტები და გამოუგზავნა **კნორინგს** შეკითხვა, თუ რამდენი ჯარი იყო საჭირო ქართლ-კახეთის სამეფოს დასაჭერად.

რუსეთის მთავრობამ შეატყობინა კნორინგს, რომ მან მიიღო გიორგი XII წინადადება ქართლ-კახეთის შეერთების შესახებ და გამოგზავნა თბილისში გიორგი XII-ის წარმომადგენელი – ავალიშვილი და ფალავანდიშვილი, რომელთაც ევალებოდათ, ეუწყებიათ გიორგისთვის რუსეთის მთავრობის გადაწყვეტილება და, ამასთანავე, წამოეღოთ პეტერბურგში გიორგის პასუხი. რუსეთის მთავრობა ავალიშვილისა და ფალავანდიშვილის დარუნებას პეტერბურგში ვარაუდობდა 1801 წლის თებერვალში, ხოლო ამავე წლის აპრილში განზრახული ჰქონდათ, ქართლ-კახეთში შეეყვანათ საჭირო რაოდენობის ჯარი ქვეყნის დასაკავებლად. ამასთანავე, რუსეთის მთავრობა აფრთხილებდა კნორინგს, რომ არავითარი ცვლილება ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე არ მომხდარიყო. ეს იმას ნიშნავდა, რომ თუ გიორგი გარდაიცვლებოდა, ტახტზე სხვა არ დაეშვათ. კნორინგი თავის მხრივ თბილისში მყოფ ლაზარევს აფრთხილებდა ამის შესახებ.

ბარდამავალი პერიოდი ქართლ-კახეთის მმართველობაში

1800 წლის 28 დეკემბერს გარდაიცვალა ქართლ-კახეთის სამეფოს უკანასკნელი მეფე **გიორგი XII** და ამ დროიდან დაიწყო სამეფოს მმართველობის გარდამავალი პერიოდი. 1800 წლის 29 დეკემბერიდან 1801 წლის 15 იანვრამდე, ე. ი. 18 დღის განმავლობაში თითქოს გრძელდებოდა გიორგის მეფობა: საქმიან ქალაქებს ხელს აწერდნენ **იოანე ბაგრატიონი**, მეფის მდივანი **ეგნატე თუმანიშვილი** და გენ. **ლაზარევი**. ფაქტობრივად, სამეფოს ლაზარევი განაგებდა, ხოლო იურიდიულად უფლისწული იოანე, მეფის მდივანი ეგნატე თუმანიშვილი და გენ. ლაზარევი. გენ. ლაზარევი თავის მოხსენებაში კნორინგისადმი ასაბუთებდა, რომ იოანე ყველაზე სანდო და დაახლოებული პირი იყო გარდაცვლილი მეფისა. ასეთივე იყო ეგნატე თუმანიშვილი. მეფის დროს მის სურვილს სწორედ ეს ორი პირი ახორციელებდა, ამიტომ სწერდა ლაზარევი კნორინგს, ყველაზე უფრო მიზანშეწონილად ჩავთვალე ამ წესით მმართველობაო. ამასთანავე გენ. ლაზარევი განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენდა, რომ სხვა მხრივ არავითარი ცვლილება არ მომხდარიყო. ლაზარევის მოხსენებიდან ირკვევა, რომ **სოლომონ ლიონიძეს** მოუნდომებია **დავით** უფლისწულის მეფედ გამოცხადება, მაგრამ გენ. ლაზარევის ეს არ დაუწეებია.

ჩვენ ვთქვით, რომ 18 დღის განმავლობაში ქართლ-კახეთის მმართველობაში მონაწილეობას იღებდა **იოანე ბაგრატიონი**. იგი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურაა ქართლ-კახეთის სამეფოში XVIII ს-ის მიწურულსა და XIX ს-ის დასაწყისში. მის კალამს ეკუთვნის მრავალი შრომა, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ენციკლოპედიური შინაარსის ნაშრომი „**კალმასობა**“. ამასთანავე, მასვე ეკუთვნის ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმების პროექტი, რომელიც მეტად საყურადღებოა. მასში მოცემულია იოანეს პროგრესული შეხედულებანი სახელმწიფოებრივი წყობილების სხვადასხვა საკითხზე. იოანეს, ისე როგორც მაშინდელი საზოგადოების მოწინავე ნაწილს, კარგად ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ საჭიროა კარდინალური ცვლილებების შეტანა ქართულ სახელმწიფოებრივ წყობილებაში, რომ ამ ცვლილებათა გარეშე შეუძლებელია რაიმე პროგრესული ღონისძიების განხორციელება. იოანემ ეს პროექტი წარუდგინა თავის მამას 1799 წელს, მეფემ ის კიდევ მოიწონა, მაგრამ მისი ცხოვრებაში გატარება არ დასცალდა.

ამ პროექტში იოანე ბაგრატიონი დიდ ყურადღებას აქცევს ცენ-

ტრალური ხელისუფლების გაძლიერებას და მსხვილი ფეოდალების ალაგმვას.⁶ რასაკვირველია, ასეთი ღონისძიება ძლიერ სასარგებლო იქნებოდა სამეფოსათვის. ამის შესახებ იმიტომ გვაქვს საუბარი, რომ იოანეს, **ეგნატე თუმანიშვილსა და გენ. ლაზარევთან** ერთად მოუხდა ქვეყნის მმართველობაში მონაწილეობა, მაგრამ ეს მონაწილეობა მეტად ხანმოკლე იყო და იოანეს მოღვაწეობა კი მეტად შეზღუდული. მას არც შეეძლო თავისი პროექტის რაიმე ნაწილის ცხოვრებაში გატარება, რადგან მისი პროექტი ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმებისთვის იყო გათვალისწინებული, მაშინ, როდესაც საკითხი იდგა ამ სახელმწიფოებრივი წყობილების ლიკვიდაციისა.

გიორგი XII რწმუნებულების – **ავალიშვილისა და ფალავანდიშვილის** თბილისში დაბრუნებისთანავე, გენ. ლაზარევმა შეკრიბა ქართლ-კახეთის თავადაზნაურობა და გააცნო **პავლე I** მანიფესტი, რომლითაც დამტკიცებული იყო გიორგი XII სათხოვარი ქართ-კახეთის რუსეთთან შეერთებისა და ბაგრატიონებისთვის ტახტის შენარჩუნების შესახებ. ჯერ კიდევ 1799 წლის 19 ნოემბრის წერილში პავლე I ამტკიცებდა **დავით ბატონიშვილს** ტახტის მემკვიდრედ. ამასთანავე, 1800 წლის 18 დეკემბრის მანიფესტით, რომელიც ხელმოწერილი იყო პეტერბურგში და გამოგზავნილი კნორინგთან, ქართლ-კახეთი შემოერთებული იყო რუსეთთან, როგორც ჩვეულებრივი პროვინცია. ამ მანიფესტში საგვებით გვერდავლილი იყო ბაგრატიონების ტახტის საკითხი. კნორინგს ეს უნდა გამოეცხადებია თბილისში, როდესაც გიორგი XII და ადგილობრივი საზოგადოება რუსეთის იმპერატორის ერთგულების ფიცს მიიღებდნენ და მეფის რწმუნებულები ისევ რუსეთში დაბრუნდებოდნენ. მაგრამ კნორინგს მანიფესტი მიღებული არ ჰქონდა, როცა მან გიორგი XII გარდაცვალების ამბავი გაიგო. მეფის გარდაცვალების შესახებ კნორინგმა დაუყოვნებლივ აცნობა პეტერბურგს და ამის შემდეგ მიიღო პავლე I მანიფესტი.

ამას წინ უსწრებდა შემდეგი ვითარება. როცა კნორინგთან გამოცხადდა ავალიშვილი და ფალავანდიშვილი პეტერბურგიდან თბილისში გასამგზავრებლად, კნორინგმა ისინი გაუშვა თბილისში პავლე I სხვა მანიფესტით, რომელშიც, როგორც ვთქვით, დამტკიცებული იყო გიორგი XII სათხოვარი ბაგრატიონების ტახტის შესახებ. ავალიშვილი და ფალავანდიშვილი თბილისისკენ გამგზავრებულნი მეორე დღეს ისევ

⁶ იო ა ნ ე ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, სჯულებდა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ივ. სურგულაძემ, 1957.

დაბრუნდნენ კნორინგთან და აცნობეს, რომ საქართველოში გიორგი XII უკვე გარდაიცვალა და არაგვის მპყრობელმა **ვახტანგ ირაკლის ძემ** რუსეთ-საქართველოს გზა შეკრაო. კნორინგმა აუხსნა ავალიშვილსა და ფალავანდიშვილს, რომ გიორგი არ გარდაცვლილა. უბრძანა ლაზარევს, დუშეთში ავალიშვილისა და ფალავანდიშვილისთვის შეეხვედრებინა ასეული; თანაც მისწერა ვახტანგ ირაკლის ძეს, რომ გაეტარებინა ავალიშვილი და ფალავანდიშვილი და კვლავ გაესტუმრებინა ისინი საქართველოში. სწორედ ამის შემდეგ, როცა მოციქულები თბილისში გაისტუმრა, ლაზარევისგან მიიღო ცნობა გიორგის გარდაცვალების შესახებ. თავის მხრივ მან ეს ცნობა გაგზავნა პეტერბურგს. ასეთ ვითარებაში კნორინგს არაფერი დარჩენოდა გარდა იმისა, რომ დალოდებოდა მოვლენათა განვითარებას. როდესაც პეტერბურგში გიორგის გარდაცვალების ცნობა მიიღეს, 1801 წლის 18 იანვარს გამოაცხადეს ახალი მანიფესტი საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა. ამ დროს კი თბილისში **დავით გაბრატიონის ძე** იყო გამოცხადებული მმართველად.

გიორგი XII გარდაცვალებამდე ერთი კვირით ადრე მართლაც გავრცელდა ხმა მისი გარდაცვალებისა. ქართლ-კახეთში ამ დროს დიდი არეულობა იყო. სასიკვდილო სარეცელზე მიკრულ გიორგი XII-ს საამქვეყნო პირი აღარ უჩანდა. ძმები ლაშქარაშვილნი უცდიდნენ მის გარდაცვალებას, რომ ტახტზე **იულონი** აეყვანათ, თანახმად ირაკლი II ანდერძისა. **ალექსანდრე ბატონიშვილი** ირანში ემზადებოდა ქართლ-კახეთის დასაკავებლად. **დარეჯან** დედოფალი ყოველ ზომებს იღებდა, რომ დავითს ტახტი არ დაეკავებინა. ასეთ ვითარებაში ჩამოიტანეს ავალიშვილმა და ფალავანდიშვილმა პავლეს მანიფესტი თბილისში. 15 იანვარს **დავით ბაგრატიონმა** მონოდებით მიმართა მოსახლეობას, რომ **პავლე I** მანიფესტის თანახმად მიუახლოვდა მამა-პაპათა ტახტს და გამგებლის ტიტულით შეუდგა ქართლ-კახეთის მართვას. 15 იანვარს დავითი მმართველი გახდა, ხოლო 18 იანვარს რუსეთში, როგორც ვთქვით, ახალი მანიფესტი გამოცხადდა, რომლის მიხედვით დავითი არ იყო ქართლ-კახეთის არც მემკვიდრე, არც გამგებელი.

დავითი შეუდგა საქართველოს გამგებლობას. გენ. ლაზარევმაც მონოდებით მიმართა მოსახლეობას, რომ რუსეთის მთავრობის ნებართვით დავითი ასრულებს ქართლ-კახეთის სამეფოს მმართველის მოვალეობას. ამასთანავე, ლაზარევი აცნობებდა მოსახლეობას, რომ დავითი პავლე I-ის მიერ დამტკიცებულია ტახტის მემკვიდრედ.

დავითს ბრძოლა უხდებოდა თავისი ბიძების წინააღმდეგ, რომელთ-

აც ქართლ-კახეთის ტახტზე იულონი უნდა აეყვანათ. დავითი ამ ბრძოლის პროცესში თავის მოწინააღმდეგეებს მამულებსა და ყმებს ართმევდა და თავის მომხრეებს ასაჩუქრებდა; ამით მდგომარეობა კიდევ უფრო მწვავედებოდა.

დავითი თავის მოქმედებისთვის, როგორც მმართველი, ანგარიშს აბარებდა კნორინგს; ასე მაგალითად, როდესაც მან დააპატიმრა ველისციხის მოურავი, როგორც მოჯანყე, ამის შესახებ მისწერა კნორინგს და სთხოვა ეცნობებინა, თუ რომელი კანონით გაესამართლებიათ ველისციხელი მოურავი, რუსეთისა თუ საქართველოსი.

დავითს ურთიერთობა ჰქონდა ქართლ-კახეთის მოსაზღვრე ხანებთან, ის აძლევდა სხვადასხვა სახის განკარგულებას სამღვდელოებას, ქალაქ თბილისის მოხელეებს და სხვ. ერთი სიტყვით, დავითი შეუდგა ქართლ-კახეთის სამეფოს მართვას. იმ ხნის განმავლობაში, როცა დავითი ქართლ-კახეთს მართავდა, მან საკმაო მართვის უნარი, ენერჯია და ნებისყოფა გამოამჟღავნა. არ შეიძლება ამასთან დაკავშირებით არ აღვნიშნოთ, რომ დავითს ხშირად ვხვდებით რაზმით ფეოდალთა ამა თუ იმ დაჯგუფების წინააღმდეგ. ამასთანავე, მისი მოქმედება შეზღუდულია კნორინგისა და ლაზარევის მიერ. ლაზარევი უჩივის კნორინგთან დავითს, რომ უკანასკნელი დამოუკიდებლად მოქმედებს და არ უთანხმებს თავის ყოველგვარ მოქმედებას ლაზარევის.

დავითს, ისე როგორც იოანეს, არ დასცალდა თავისი დიდი ერუდიციისა და უნარის გამომჟღავნება. მას მოკლე დროის განმავლობაში ამის შესაძლებლობა არ ჰქონდა. საერთოდ კი, დავითი თავისი ეპოქის მიხედვით განათლებული პირი იყო. განათლება მან მიიღო რუსეთში. ის იყო რუსეთის გენერალ-ლეიტენანტი. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გიორგი XII-ის სასახლე შემოფოთებული იყო იმით, რომ დავითში ხედავდა ვოლტერიანელს, თავისუფალ მოაზროვნეს,⁷ რესპუბლიკანელს.

1861 წლის 16-17 თებერვალს თბილისში და ქართლ-კახეთში გამოქვეყნებულ იქნა **პავლე I** მანიფესტი, რომელიც ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის პროვინციად აღიარებდა. გენ. ლაზარევი შენიშნავს, რომ კათალიკოსი **ანტონი**, ამ მანიფესტის სიონში გამოცხადებისას ვერ ფარავდა თავის უკმაყოფილებას.

ამ მანიფესტის გამოცხადებიდან რამდენიმე ხნის შემდეგ ლაზარევი სწერდა კნორინგს: უფლისწული დავითი ძლიერ მოწყენილია, რადგანაც ის არ მოელოდა იმას, რაც მოხდა; საუბარში ის ძლიერ აქებს

⁷ პ ლ ა ტ ო ნ ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი, ცხოვრება გიორგი XII, 1936. გვ. 70-71.

ბონაპარტეს, რომ კარგად მოახდინა რევოლუციამ; ერთი სიტყვით, წერს ლაზარევი, დიდად დაეჭვებული ვარ დავითის საქმიანობით. ამასთანავე, ლაზარევი ატყობინებდა კნორინგს, რომ პროვინციაში მანიფესტით თავადაზნაურობის ნაწილი უკმაყოფილო იყო.

ასეთი იყო მდგომარეობა, რომელიც შეიქნა დავითის მმართველობის პერიოდში.

საინტერესოა შემდეგი საკითხის გათვალისწინება. როგორ ჰქონდა გიორგი XII წარმოდგენილი საქართველოს რუსეთთან ურთიერთობა?

გიორგი XII რუსეთის სთხოვდა: 1) იყოლიოს საქართველოში 3.000 ჯარისკაცი მუდმივად, 2) დაამყაროს საქართველოსა და ირანს შორის საზღვარი და თვალყური ადევნოს ამ საზღვარს, 3) აიძულოს ახალციხის ფაშა, არ მისცეს თავშესაფარი საქართველოზე თავდამსხმელ ლეკებს, 4) დაიცვას საქართველო ლეკ ფეოდალთა თავდასხმისაგან, 5) მისცეს ქართლ-კახეთის სამეფოს არტილერია და ცხენოსანი ჯარი, 6) რუსეთის ჯარის შესანახად საქართველოში პური შესყიდულ იქნეს რუსეთის მთავრობის მიერ.

ამასთანავე, გიორგი XII სთხოვდა რუსეთის მთავრობას, რომ ადგილობრივ რუსეთის სამხედრო ხელისუფლებას ნება ჰქონოდა, საჭიროების შემთხვევაში, ცენტრის გარეშე დახმარება გაეწია ქართლ-კახეთის სამეფოსთვის.

თავის ინსტრუქციაში რწმუნებულებისადმი, გიორგი XII ავალებდა მათ: მოეთხოვათ რუსეთის მთავრობისგან, რომ უკანასკნელს მიეცა ქართლ-კახეთის მეფისთვის წერილობითი დაპირება, ბაგრატიონების სახლისთვის ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის შენარჩუნების შესახებ. ბაგრატიონებისთვის ტახტი იმიტომ უნდა ყოფილიყო შენარჩუნებული, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო ნებაყოფლობით უერთდებოდა რუსეთს. სწორედ ამ ნებაყოფლობით მომენტს სთვლიდა გიორგი XII იმის საფუძვლად, რომ რუსეთი სამუდამოდ შეუნარჩუნებდა მასა და მის მემკვიდრეებს სამეფო ტახტს საქართველოში.

როდესაც **ავალიშვილი** და **ფალავანიშვილი** პეტერბურგში დაბრუნდნენ, **პავლე I** გარდაცვლილი იყო. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ 1801 წლის 11 მარტს პავლეს უნდა მიეღო საქართველოს წარმომადგენლები. მიღების ცერემონიალი უკვე შემუშავებული იყო.

ამის შემდეგ საქართველოს საკითხი დაისვა **ალექსანდრე I** წინაშე. საქართველოდან ჩასული დელეგატები ადასტურებდნენ ქართველი ხალხის რუსეთთან შეერთების სურვილს და, ამასთანავე, სთხოვდნენ

რუსეთს, რომ ბაგრატიონებს სამეფო ტახტი შენარჩუნებოდა: დანიშნულ იქნეს ქართლ-კახეთის მეფედ ერთ-ერთი ქართველი უფლისწული, ისე რომ, ის ატარებდეს იმპერატორის ნაცვალის სახელწოდებას და იყოს საქართველოს მეფე.⁸ ქართლ-კახეთის სამეფოს საკითხი დაისვა სახელმწიფო საბჭოში.

სახელმწიფო საბჭო ამ საკითხს გადაჭრილად თვლიდა 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტით. მანიფესტი კი, როგორც ვნახეთ, ქართლ-კახეთს რუსეთის პროვინციად აცხადებდა, მაგრამ ალექსანდრე I დაახლოებულმა პირებმა, **ვორონცოვმა**, **კოჩუბეიმ** და **ჩარტორიისკიმ** დაარწმუნეს მეფე, რომ არაა საჭირო ამ საკითხში აჩქარება. სწორედ ჩამოთვლილი პირები შეადგენდნენ ე. წ. საიდუმლო კომიტეტს, რომელიც საერთოდ ლიბერალურად იყო განწყობილი. ალექსანდრე I თავისი მეფობის პირველ ხანებში ამ საიდუმლო კომიტეტის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა.

ალექსანდრე I-მა დაავალა კნორინგს, გამგზავრებულიყო საქართველოში და ადგილზე შეესწავლა საქმის ვითარება. ალექსანდრე I-ის ინსტრუქციის მიხედვით, რუსეთის სამეფოს ინტერესები, მისი საზღვრების დაცვის საკითხი თხოულობდა ქართლ-კახეთის შემოერთებას. საჭირო იყო კავკასიის მთიანეთის შემომტკიცება, ამისთვის კი აუცილებელი იყო ამიერკავკასიაში ფეხის მოკიდება, კერძოდ, ქართლ-კახეთის შემოერთება, რითაც კავკასიის ხალხებს რუსეთი ზურგში მოექცევოდა და მათ წინააღმდეგობას გადალახავდა.

გარდა ამისა, საქართველოს შემოერთება ოსმალეთისა და ირანის კავკასიიდან გაძევებისთვისაც აუცილებელი იყო. ამასთანავე, საჭირო იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს საშინაო და საგარეო მდგომარეობისა და ქართველთა სურვილის გამორკვევა: მათ მართლაც უნდოდათ რუსეთთან შემოერთება თუ არა. ინსტრუქციის მიხედვით, კნორინგს უნდა გამოერკვია: ქართლ-კახეთში წარმოებდა თუ არა ტახტისთვის ბრძოლა ბაგრატიონებს შორის და იწვევდა თუ არა ეს სამეფოში არეულობას.

1801 წლის აგვისტოს თვეში სახელმწიფო საბჭომ განიხილა **კნორინგისა** და **მუსინ-პუშკინის** მოხსენება ქართლ-კახეთის შემოერთების შესახებ. საბჭოში ამ შემოერთების წინააღმდეგ გამოვიდნენ გრაფები **ვორონცოვი** და **კოჩუბეი** და თავადი **ჩარტორიისკი**.

საიდუმლო კომიტეტის წევრები სხვადასხვა საბუთს აყენებდნენ ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების წინააღმდეგ. **ჩარტორიისკი**

⁸ С. Есадзе, Историческая записка об управлении Кавказом, т. I, 1907, გვ. 27.

ამტკიცებდა, რომ ქართლ-კახეთის შემოერთება კიდევ უფრო გაადიდებდა ისედაც უზარმაზარ იმპერიას. ეს გადიდება მოითხოვდა საზღვრების გაფართოებას, მის დაცვას და დიდ ხარჯებს. ჩარტორიისკის აზრით, საჭირო იყო 1783 წლის ტრაქტატის ფარგლებში ქართლ-კახეთის სამეფოს მფარველობა, როგორც ვასალისა, მისი დაცვა საშიშროებისაგან, მშვიდობის ჩამოგდება ტახტისთვის მებრძოლ ბაგრატიონებს შორის და სხვ. ვიცე-კანცლერი **კოჩუბი** ამტკიცებდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმება იქნებოდა უსამართლობა, რადგან ბაგრატიონებს ტახტი უჭირავთ მემკვიდრეობით.

სახელმწიფო საბჭოს უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებას. სახელმწიფო საბჭომ თავის გადაწყვეტილებას შემდეგი დასაბუთება მისცა: 1) ქართლ-კახეთის რუსეთთან შემოერთება სურდა **ერეკლე II**, რომელსაც ამ მიზნით მოზდოკში უნდოდა ჩამოსვლა **გუდოვიჩთან** შესახვედრად; ამ შეხვედრისას, რომელიც არ შედგა, ერეკლე თვითონ მოითხოვდა ქართლ-კახეთის შემოერთებას. 2) შეერთების მომხრე იყო **გიორგი XII**. 3) უფლისწულების ბრძოლა ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტისთვის აიძულებდა რუსეთის მთავრობას, წასულიყო შეერთებაზე.

ქართლ-კახეთის სამეფო გაუქმებულ იქნა. **დავით ბაგრატიონის** მმართველობა დასრულდა 1801 წლის 9 მაისს. 1801 წლის 6 ივნისიდან დაიწყო მუშაობა ახლად შექმნილმა საქართველოს მთავრობამ.

16-17 თებერვალს, როგორც ვთქვით, გამოცხადებულ იქნა **პავლე I** მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შესახებ. პავლეს სიკვდილის შემდეგ დავითი კიდევ არ კარგავდა იმედს, რომ შეიძლება პეტერბურგის კაბინეტს შეეცვალა თავისი შეხედულება ამ საკითხზე. პავლე I მანიფესტის გამოცხადების შემდეგ, ფაქტობრივად, ქართლ-კახეთში ხელისუფლება ხელში აიღეს რუსეთის სამხედრო ნაწილებმა. ოფიციალურად დავითი ტახტს ინარჩუნებდა, მაგრამ მისი ბედი გადაწყვეტილი იყო. 1801 წლის 24 მაისს გენ. **კნორინგი** საქართველოში მოვიდა. გენ. **ლაზარემა** ამის შესახებ აუწყა ქართველ თავადაზნაურობას და მოუწოდა მათ, გამოცხადებულებიყვნენ თბილისში კნორინგთან შესახვედრად.

1801 წლის 2 ივნისს **კნორინგმა** მიმართა „ქართველ ხალხს“ ერთგვარი მონოდებით, რომელშიც თავის თავს საქართველოს გენერალ-გუბერნატორს უწოდებდა. თავის მონოდებაში კნორინგი აღნიშნავდა, რომ გიორგი XII გარდაცვალების შემდეგ მრავალ ცვლილებას ჰქონდა

ადგილი; მრავალი ისეთი რამ არის გაკეთებული, რისი გაკეთების უფლება მხოლოდ რუსეთის იმპერატორს ჰქონდა. ზოგიერთისთვის უკანონოდ წაურთმევიათ სახელო და მამულები, სხვებისთვის კიდევ ასევე უკანონოდ უბოძებიათ და სხვ. ყველა ამ განკარგულებას ის გაუქმებულად აცხადებდა. კნორინგი არ ასახელებს ამ უკანონო ქმედებათა ავტორს, მაგრამ ცხადია, რომ მას მხედველობაში ჰყავდა დავითი, როგორც მმართველი. ჩვენს ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ კნორინგი ხაზს უსვამს გიორგი XII შემდეგდროინდელ აქტებს; ის მართებულად არ სცნობს გიორგი XII შემდეგ გამოცემულ აქტებს, ე. ი. ის უარყოფს დავითის მმართველობას. კნორინგის მოწოდების მიხედვით, გიორგი XII შემდეგ მხოლოდ რუსეთის იმპერატორის მიერ გამოცემულ აქტებს აქვს იურიდიული მნიშვნელობა. მაშასადამე, დავითის მმართველობის პერიოდი კნორინგს არ მიაჩნია იურიდიული ძალის მქონედ, რადგან ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XII გარდაცვალებით შეწყდა ქართული სახელმწიფოებრიობის მოქმედება და დაიწყო ახალი, რუსეთის სახელმწიფოს მოქმედება.

თავის მოწოდებაში კნორინგი აცხადებს საქართველოს მთავრობას შემდეგი შემადგენლობით: თავმჯდომარე გენ. ლაზარევი, წევრები: მდივანბეგი **ზაალ ბარათაშვილი**, თავადი **იოანე ჩოლოყაშვილი**, **ეგნატე თუმანიშვილი**, **სულხან თუმანიშვილი** და ქალაქ თბილისის საქმეებისთვის მელიქ-მამასახლისი **დარჩია ბებუთოვი**. საქართველოს მთავრობას რეზიდენცია უნდა ჰქონოდა თბილისში. საქართველოს მთავრობას ექვემდებარებოდა ყოველგვარი საქმე, რომელიც ძველად მეფის კომპეტენციაში შედიოდა. გამონაკლისს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის მსხვილი საქმეები, რომლებიც თვითონ კნორინგს ექვემდებარებოდა.

კნორინგი გენ. ლაზარევს სწერს, რომ საქართველოს მთავრობა ვალდებულია, ყოველ თვეში საანგარიშო მოხსენება გაუგზავნოს კნორინგს, რომელშიც აღრიცხული იქნება ის საქმეები, რომლებიც გაარჩია ამ მთავრობამ. ისეთი სისხლის სამართლის საქმეები, რომლებითაც ბრალდებულს ემუქრებოდა მძიმე სასჯელი, ან კიდევ მსხვილი სამოქალაქო შინაარსის საქმეები, ექვემდებარებოდა გენერალ-გუბერნატორს.

საქართველოს დროებით მთავრობაში დაგროვდა აუარებელი სამოქალაქო სამართლის საქმე. ლაზარევი იძულებული შეიქნა, გორსა და სიღნაღში გაეხსნა სასამართლოები სამოქალაქო საქმეების გასარჩევად.

თავისი შინაარსით საქართველოს მთავრობა იყო დროებითი და-წესებულება და არსებობდა ის იმპერატორის ახალ განკარგულებამდე. საქართველოს დროებით მთავრობას ექვემდებარებოდა ყოველგვარი საქმე, როგორც სასამართლო, ისე საფინანსო, ადმინისტრაციული და სხვ. საქართველოს მთავრობა ხელმძღვანელობდა „ძველი წესითა და ჩვეულებით“-აც. მართალია, კნორინგის მონოდებაში არ იყო საუბარი საქართველოს კანონებზე, მაგრამ „ძველ წესებსა და ჩვეულებებში“ იგულისხმებოდა საქართველოს კანონები.

საქართველოს მთავრობა უშუალოდ კნორინგს ემორჩილებოდა, რომელსაც რეზიდენცია ჩრდილო კავკასიაში და ასტრახანში ჰქონდა. ყოველგვარი მნიშვნელოვანი საკითხის შესახებ ლაზარევი ეკითხებოდა კნორინგს და ისიც აძლევდა პასუხს ამ საკითხებზე. გარდა მსხვილი სისხლის სამართლის საქმეებისა კნორინგს ექვემდებარებოდა, აგრეთვე, უფლისწულებთან დაკავშირებული ყოველგვარი საკითხი, თანამდებობათა პირების შესახებ და სხვ.

გენ. კნორინგი არიგებს ლაზარევს, რომ ქართველი მეფისდროინდელი მოხელეები შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში ასრულებდნენ თანამდებორივ მოვალეობებს, თუკი ისინი ერთგული არიან ახალი ხელისუფლებისა. ეს მოხელეები, სწერს კნორინგი, ძველებურად უნდა ილებდნენ სარგოს, მაგრამ თვითნებური გადასახადები არ უნდა გაანერონ. მრავალი საჩივარია მოხელეებზე და საჭიროა სასტიკად იქნენ გაფრთხილებული ისინი, რომ არ მიიყვანონ ხალხი უკიდურეს მდგომარეობამდე, ე. ი. აჯანყებამდე. შემოსავალი, რომელიც მეფის სალაროში შემოდიოდა სამეფოს გაუქმებამდე, ახლა უნდა შემოდიოდა ახალი მთავრობის სალაროში. ყოველგვარი ღონე უნდა მივიღოთ, სწერს კნორინგი, რომ ეს შემოსავალი გავადიდოთ, ყოველ შემთხვევაში, არ შევამციროთ, რათა ჯარები და მოხელეების ჯამაგირი ქართლ-კახეთის შემოსავლით იქნეს გასტუმრებული.

მინის წიაღისეული სიმდიდრის ექსპლოატაციის შესახებ ქართლ-კახეთის მთავრობის მიერ დადებული ხელშეკრულებანი ძალაში რჩება და თუ საჭიროება მოითხოვს, დადებული უნდა იქნეს ახალი საიჯარო ხელშეკრულებანიც. კნორინგი წინადადებას აძლევს ლაზარევს ქართული ზარაფხანის დახურვის შესახებ, რადგან ამიერიდან, სწერს კნორინგი, ფული მოიჭრება რუსეთის იმპერატორის სახელით.

კნორინგის ლაზარევისადმი მიცემული ინსტრუქციის მიხედვით, სამამულო დავა საქართველოს მთავრობამ უნდა გადაწყვიტოს იმ

საბუთების მიხედვით, რომელიც შემქნილია ქართველი მეფეების დროს; ამასთანავე, უპირატესობა უნდა მიეცეს იმ მეფის საბუთს, რომელიც დროის მიხედვით უკანასკნელია. ასევე, თბილისში თავადაზნაურობისადმი კუთვნილ სახელებზე უნდა გავრცელდეს სახლში დაყენების ვალდებულება და ამ ვალდებულებისგან დიდი სიფრთხილით და საქმის გამოძიებით შეიძლება ვისიმე განთავისუფლება.

კნორინგი ცდილობდა ჯერ-ჯერობით, ე. ი. პირველ ხანებში, ყველაფერი დაეტოვებინა ისე, როგორც იყო გიორგი XII დროს და ყოველგვარ ცვლილებას გაურბოდა, მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში, როდესაც ასეთი ცვლილება აუცილებელი იყო, საქართველოს მთავრობა კნორინგთან წინასწარ შეთანხმებით ატარებდა ახალ ღონისძიებას. ასეთი სიფრთხილე დაკავშირებული იყო იმასთან, რომ კნორინგს ემინოდა ახალი ღონისძიების გამო მოსახლეობის მღელვარებისა.

კნორინგის ინსტრუქციის მიხედვით, ქართველი უფლისწულები, რომლებიც გაქცეული იყვნენ ქართლ-კახეთიდან და განაგრძობდნენ ბრძოლას ახალი მმართველობის წინააღმდეგ, კარგავდნენ მამულებს, რომლებიც გადადიოდა ხაზინის ხელში. ამასთანავე, თუ უფლისწულები მოინანიებდნენ თავიანთ დანაშაულს და დაბრუნდებოდნენ ქართლ-კახეთში, მაშინ მათ დაუბრუნდებოდათ თავიანთი ქონება.

გენ. **ლაზარევა** მიმართა საქართველოს მთავრობის წევრებს, რომ კნორინგმა წინადადება მისცა მას, შეუდგეს ქვეყნის მართვას იმ ინსტრუქციის მიხედვით, რომელიც მისცა მას კნორინგმა.

საქართველოს მთავრობის გარდა ქართლ-კახეთში მმართველობის ახალი ორგანოები პირველ ხანებში არ შექმნილა. ადგილებზე დარჩნენ მმართველობის ძველი ორგანოები. ამის დამადასტურებელია ლაზარევის მიმართვა ახალი მთავრობის შექმნის შესახებ. ლაზარევი მიმართავს, პირველ ყოვლისა, არაგვის საერისთავოს მმართველს უფლისწულ **ვახტანგს**, რომელსაც აცნობებს, რომ კნორინგის ინსტრუქციის საფუძველზე მისი თავმჯდომარეობით თბილისში შეიქმნა მთავრობა და ყოველგვარი საქმე, რომელიც ძველად ქართველ მეფესთან შედიოდა, ამიერიდან საქართველოს მთავრობაში უნდა შემოვიდესო. ლაზარევი აცნობებდა ვახტანგს, რომ თუ შენც გექნება რაიმე საქმე, გთხოვ, საქართველოს მთავრობას მიმართეო. ასეთივე მიმართვა გაუგზავნა ლაზარევი უფლისწულ **თეიმურაზს**, უფლისწულს კათალიკოს **ანტონს** და ქართლისა და კახეთის თავადებს და მოურავებს.

ქართლ-კახეთის ყოფილი სამეფო, საქართველოს მთავრობის შექ-

მნის შემდეგაც, ძველებურად იმ ადმინისტრაციულ ერთეულებად იყოფოდა, როგორც იყო გიორგი XII დროს. მაშასადამე, ქართლ-კახეთი იყოფოდა საფეოდალოებად და სამოურაოებად. ამ ადმინისტრაციულ დაყოფაში განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა თბილისს, რომელსაც ქართველი მეფეების დროს განაგებდა მოურავი. კნორინგის 1801 წლის 31 მაისის ინსტრუქციის თანახმად, თბილისში, განსხვავებით ქართ-კახეთის სხვა ადგილებისა, რუსეთის ქალაქების მსგავსად, შეიქმნა ახალი მმართველობა.

ქალაქის მმართველობა, 1782 წლის დებულების მიხედვით, შედგებოდა: ობერპოლიცმეისტერისა, გოროდნიჩისა, პოლიცმეისტერისა და ორი პრისტავისაგან – ერთი სისხლის სამართლის საქმეებისა და მეორე სამოქალაქო საქმეებისთვის – და ორი როტმისტრისაგან. ორ უკანასკნელს ირჩევდა ქალაქის წარჩინებული მოსახლეობა.

ქალაქი იყოფოდა ნაწილებად, რომელთაც სათავეში ედგა კერძო პრისტავი, ნაწილები იყოფოდა კვარტალებად, რომელთაც სათავეში ედგა კვარტალის ზედამხედველი და კვარტალის პორუჩიკი. ქალაქის მმართველობის მოვალეობა იყო: 1) პასპორტის შესახებ კანონის აღსრულებისთვის თვალყურის დევნება, 2) ქალაქის კეთილმოწყობაზე ზრუნვა, 3) ზნეობის მეთვალყურეობა, 4) მთავრობის საწინააღმდეგო საზოგადოებათა აკრძალვა და სხვ.

კნორინგი წერს, რომ საქართველოში რუსეთის კანონების გატარება ძნელდება, რადგან ქართველი ხალხი არ არის შეჩვეული ამ კანონებს. ამიტომ, მან შეარჩია ისეთი მუხლები 1782 წლის დებულებიდან, რომლებიც უფრო შესაფერისია საქართველოსთვის და ამავე დროს ეს კანონები ზოგადი შინაარსის არის, ე. ი. განსაზღვრავენ პოლიციური მმართველობის საერთო საფუძვლებს.

კნორინგის წინადადებით თბილისი დაყოფილი იყო სამ ნაწილად. III ნაწილი ეწოდებოდა ე. წ. გარეუბანს; იყო კიდევ მეორე გარეუბანი – ავლაბარი, მაგრამ იგი ეკუთვნოდა **დარეჯან** დედოფალს და, კნორინგის სიტყვით, დედოფლისადმი პატივისცემისთვის ქალაქის ეს ნაწილი ამოღებული იყო ახლად შემოღებული მმართველობისადმი დაქვემდებარებულ რაიონთა სიიდან და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი დედოფალი დარეჯანი თვითონ მოისურვებდა მისდამი კუთვნილი ქალაქის ნაწილზე ახალი მმართველობის გავრცელებას, მაშინ შეიძლებოდა, ავლაბარიც შეეტანათ ქალაქის ადმინისტრაციის განმგებლობაში.

ქალაქ თბილისის ახალი ადმინისტრაციის სათავეში დააყენეს ობე-

რპოლიციმეისტერი, რომელიც უშუალოდ გენ. ლაზარევს ემორჩილებოდა, როგორც ჯარების უფროსს. ქალაქ თბილისის ობერპოლიციმეისტერს ჰყავდა ორი ნაცვალი, ისევე როგორც ქართველი მეფეების დროს: ერთი ნაცვალი მეფისა იყო, მეორე კი ქალაქისა. კნორინგის წერილში ტერმინი „ნაცვალი“ შემონახულია ობერპოლიციმეისტერის მოადგილის აღსანიშნავად.

ისე როგორც 1782 წლის ქალაქის დებულებით რუსეთში, თბილისის პოლიციაშიც შემდეგი მოხელეები იყო: ობერპოლიციმეისტერი, მისი ნაცვლები იყვნენ კერძო პრისტავები, რაოდენობით სამი, თითოეულ უბანში თითო-თითო. უბნები თავის მხრივ დაყოფილი იყო კვარტალებად, რომელთა სათავეში იდგნენ ასისტავები; კვარტალები იყოფოდა კიდევ უფრო წვრილ ადმინისტრაციულ ერთეულებად, რომელთა სათავეში იდგნენ ორმოცდაათის მეთაურები.

პოლიციის უფროსი წესრიგს იცავდა ქალაქში, ის ვალდებული იყო:

1) თვალყური ედევნებინა, რომ ქალაქში არავის ევაჭრა აკრძალული საქონლით.

2) თვალყური ედევნებინა საქონლის, განსაკუთრებით პროდუქტების ფასებისთვის, რომ არავის გაეყიდა ნიხრის ზევით.

3) თვალყური ედევნებინა წონისა და ზომისათვის.

4) ქალაქში არ უნდა დაეშვა გამოქცეულების არსებობა.

5) თვალყური ედევნებინა ქალაქში ხიდებისა და ქუჩებისთვის.

6) გაენაწილებინა ქალაქის სახლებში ჩასადგომი ჯარის ნაწილები ან სხვა პირები.

7) მოხეტიალენი და მათხოვრები ჩაესახლებინა იქ, საიდანაც მოვიდნენ.

8) წვრილი საქმეები ექვემდებარებოდა პოლიციის უფროსს, მნიშვნელოვან საქმეებს კი პოლიციის უფროსი წარადგენდა, სადაც საჭირო იყო.

9) პოლიციის უფროსი იყო ქალაქის წესრიგის დაცვის უფროსი და ამ საქმეში მას ჰყავდა აღმასრულებელი აპარატი, რომელიც მოქმედებდა მისი განკარგულების თანახმად.

პოლიციის უფროსი ყოველდღიურად მოახსენებდა ჯარების უფროსს, რომლის ბრძანებას ის ზუსტად ასრულებდა. ქალაქის ყველა პოლიციის მოხელე ემორჩილებოდა ქალაქის პოლიციის უფროსს.

კერძოპრისტავები, ასისტავები და ორმოცდაათისთავები ვალდებული იყვნენ: 1) თვალყური ედევნებიათ ქალაქის ქუჩების სისუფთავისთვის,

მიეღოთ წინასწარი ღონისძიება ხანძრის აღსაკვეთად და თუ მაინც მოხდებოდა ხანძარი, მიეღოთ ყოველგვარი ზომები მის ჩასაქრობად, 2) პოლიციის მსახურები ვალდებული იყვნენ სცოდნოდათ, თუ ვინ ცხოვრობდა მათდამი რწმუნებულ კვარტალში და ყოველდღიურად ანგარიში ჩაებარებიათ ობერპოლიცმეისტერისთვის. ამასთანავე, პოლიციის მოხელეებს ევალებოდათ, თვალყური ედევნებიათ ავადმყოფებისთვის, რომ არ გავრცელებულიყო გადამდები სნეულება; აგრეთვე, პოლიციას ევალებოდა დაეცვა წესრიგი, არ დაეშვა ჩხუბი და სხვ. კნორინგმა წინადადება მისცა ლაზარევს, რომ თუ უკანასკნელი რაიმეს მოუმატებდა ან მოაკლებდა მის მიერ გაგზავნილ ინსტრუქციასა და 1782 წლის ქალაქის დებულებიდან ამონაწერებს, ამის შესახებ შეეცდებინებია მისთვის.

გენ. ლაზარევი ატყობინებდა **დარჩია ბებუთოვს**, რომ ის, მისი, გენ. ლაზარევის წარდგენით, დანიშნულია დროებით ობერპოლიცმეისტერად და მის მოადგილედ დანიშნულია **მიკირტუმ სურგუნოვი**. ლაზარევი წინადადებას აძლევდა დარჩია ბებუთოვს, წარმოედგინა კანდიდატები კერძო პრისტავებისა და პოლიციის სხვა მოხელეებისა.

ქალაქ თბილისში ასეთი მმართველობა იყო 1802 წლის მაისამდე; ამის შემდეგ საქართველოში გაიხსნა რუსული მმართველობის დანესებულებანი 1801 წლის 12 სექტემბრის დებულების მიხედვით. ამ დებულებით რამდენადმე შეიცვალა ქალაქ თბილისის მმართველობა, მაგალითად, შემოღებულ იქნა კომენდანტის თანამდებობა, რომელსაც დაექვემდებარა ქალაქი. ქალაქ თბილისში მისი მოადგილე იყო პოლიცმეისტერი ანუ ნაცვალი. თბილისი დაიყო ოთხ ნაწილად, შემოღებულ იქნა ახალი სახელოები და სხვ.

როდესაც კნორინგმა შეადგინა „საქართველოს მთავრობა“ და განაწესა ქალაქ თბილისის პოლიცია, ამის შემდეგ მისწერა იმპერატორ **ალექსანდრეს** პასუხი, უკანასკნელის მიერ დასმულ საკითხზე ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრიობის არსებობის შესახებ. ამავე პასუხში **კნორინგი** ქართლ-კახეთს განიხილავდა რუსეთის პროვინციად, წინადადებას იძლეოდა მის გუბერნიებად დაყოფის შესახებ და ამავე დროს ალექსანდრე I სწერდა, რომ მისი საქმე იყო, გადაეწყვიტა ქართლ-კახეთის რუსეთთან შეერთების საკითხი.

ამრიგად, საქართველოს რუსეთთან დამოკიდებულობის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია დასრულდა ქართლ-კახეთის და შემდეგ მთელი საქართველოს რუსეთთან შეერთებით. ქართველ მესვეურებს ეს შეე-

რთება წარმოდგენილი ჰქონდათ ქართული სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებით. მეფის რუსეთისათვის კი მიუღებელი აღმოჩნდა ქართული სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება. მიუხედავად ამისა, საქართველოს რუსეთთან შეერთება უდიდესი პროგრესული ნაბიჯი იყო ქართველი ხალხისათვის. რუსეთთან შეერთებით ქართველმა ხალხმა გაარღვია ბარბაროსული გარემოცვა და რუსეთის გზით მაშინდელ მონინავე კულტურას ეზიარა.

1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი და ახალი დანესებულებების ბასნა აღმოსავლეთ საქართველოში

1801 წლის 12 სექტემბერს გამოქვეყნდა **ალექსანდრე I** მანიფესტი საქართველოს რუსეთთან შეერთების შესახებ. ამასთან ერთად გამოქვეყნდა დებულება რუსული მმართველობის დამყარების შესახებ საქართველოში.

კავკასიის მხარის მთავარსარდალს გენ. **კნორინგს** პეტერბურგის მთავრობა ავალბდა: 1) გამოექვეყნებია 12 სექტემბრის მანიფესტი საქართველოში, 2) გამოექვეყნებია, აგრეთვე, დებულება საქართველოში რუსული მმართველობის შემოღების შესახებ, 3) შეედგინა განანესი საქართველოსთვის საერობო და საქალაქო პოლიციის მოსაწყობად, იმ თავისებურებათა გათვალისწინებით, რომელიც საჭირო იქნებოდა რუსული კანონების გასატარებლად ქართულ სინამდვილეში, 4) დაკომპლექტებულიყო სათანადო მოხელეებით ის დანესებულებები, რომლებიც მანიფესტის და დებულების მიხედვით საქართველოში უნდა გაეხსნათ.

გენ. კნორინგი საქართველოში მოვიდა 1802 წლის 9 აპრილს. მასთან ახლდა გიორგი XII კარზე რუსეთის ყოფილი ელჩი **კოვალენსკი**, რომელიც ახლა უკვე დანიშნული იყო საქართველოს მმართველად. ამასთანავე, კნორინგს თან ახლდნენ რუსი მოხელეები, რომლებიც საქართველოში იწყებდნენ სამსახურს ახლადგახსნილ დანესებულებებში.

1802 წლის 12 აპრილს თბილისში გამოცხადებულ იქნა ალექსანდრე I 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი და დაიწყო მოსახლეობის დაფიცება ახალი ხელისუფლების ერთგულებაზე. ფიცის მიღების დროს კნორინგი სიფრთხილის ისეთ ზომებს იღებდა, რომელიც რუსეთის მომხრე ქართველ თავადაზნაურობაშიც კი იწვევდა გაკვირვებასა

და უკმაყოფილებას. ასე, მაგალითად, ფიცის მიღების დროს კნორინგმა თავი მოუყარა თავისთან ქართველ თავადებს და წარჩინებულებს და ამავე დროს უბრძანა ჯარის ნაწილს, შემოეკრათ შეკრებილნი და შეტევისთვის მზადყოფნის მდგომარეობაში ყოფილიყვნენ.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ **გ.ჭავჭავაძე**, უფლისწულები და ქართველი თავადაზნაურობის სხვა წარმომადგენელი უჩიოდნენ კნორინგს, განსაკუთრებით კოვალენსკის, რომ მათ ვერ დაიმსახურეს საქართველოში მოსახლეობის ნდობა და პატივისცემა და პეტერბურგის კაბინეტისგან მოითხოვდნენ, რომ ისინი საქართველოში არ გამოეგზავნათ. ალექსანდრე I ეს საჩივარი სახელმწიფო საბჭოს გადასცა, რომელმაც არ დააკმაყოფილა გ. ჭავჭავაძისა და სხვების მოთხოვნილება იმ საბაბით, რომ აღმოსავლეთ საქართველო რუსეთის გუბერნიას წარმოადგენდა, რუსეთის გუბერნიაში მოხელეების დანიშვნა კი რუსეთის მთავრობის კომპეტენციაში შედიოდა და ეს საქმე სხვას არავის ეკითხებოდა.

კნორინგი და კოვალენსკი თავიანთი უტაქტო მოქმედებით ქართველი თავადაზნაურობის უკმაყოფილებას იმსახურებდნენ. ეს გარემოება კი ხელს უშლიდა მმართველობის ახალი სისტემის ნორმალურ მუშაობას. როგორც შემდეგ გამოირკვა, კნორინგი და კოვალენსკი სრულებით არ აღმოჩნდნენ თავიანთი მოვალეობის სიმალლეზე; მათ დიდი სიძულვილი დაიმსახურეს, **მთავრობამ ისინი მოხსნა კიდეც და კოვალენსკი პასუხისგებაშიც კი მისცა.**

თბილისში, 1802 წლის 8 მაისს დილის 7 საათზე გასროლილმა ზარბაზანმა აუწყა მოსახლეობას ახალი მმართველობის შესახებ. ამ დროისთვის შეიკრიბენ – გენ. კნორინგი, კოვალენსკი, სხვა მოხელეები და ქართველი თავადაზნაურობის წარმომადგენლები იმ სახლში, რომელშიც ახალი მმართველობა სადღესასწაულოდ უნდა გახსნილიყო. შეკრების ადგილზე, ოთახში მაგიდაზე ეწყო: დებულება გუბერნიების შესახებ, 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი და დებულება აღმოსავლეთ საქართველოს შინაგანი მმართველობის შესახებ. სიტყვები წარმოთქვეს, ერთი მხრივ, გენ. **კნორინგმა** და, მეორე მხრივ, **ივანე ორბელიანმა**. ამის შემდეგ დაენწყნენ სიონის ტაძარში წასასვლელად: წინ მიდიოდნენ ქალაქის კომენდანტი, პოლიციმეისტერი და პოლიციელები. მათ მიჰყვებოდა 12 ქართველი თავადი. ერთ მათგანს, ივანე ორბელიანს, აბრეშუმის ბალიშზე დადებული მიჰქონდა დებულება გუბერნიების შესახებ, მეორეს – **ანდრონიკაშვილს** ასეთივე ბალიშით მიჰქონდა 12 სექტემბრის მანიფესტი და დებულება აღმოსავლეთ საქართველოს

მმართველობის შესახებ. ოთხ-ოთხი თავადი – ასისტენტი, პროცესიის დროს, იმით ეხმარებოდნენ ორბელიანსა და ანდრონიკაშვილს, რომ ხელი ჰქონდათ მოკიდებული ბალიშების ყურეებისთვის. ამის შემდეგ მოდიოდა კნორინგი ამალითა და გენერალიტეტით, შემდეგ მიდიოდა ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი კოვალენსკი – მოხელეებით, შემდეგ მიდიოდნენ უფლისწულები, თავადები და აზნაურები. ამ პროცესიის წინ და უკან ჯარები მიდიოდნენ.

სიონის ტაძართან პროცესიას გამოეგება სამღვდელოება, ორმა მღვდელმთავარმა გამოართვა თავადებს (ორბელიანსა და ანდრონიკაშვილს) ბალიშები, რომლებიც ტაძარში მაგიდაზე დაანყვეს. მიტროპოლიტმა სწირა. წირვის შემდეგ წაკითხულ იქნა კნორინგის მიმართვა ქართველი ხალხისადმი. შემდეგ წაკითხეს მმართველობის შტატი და დებულება მმართველობის შესახებ. წაკითხვის დამთავრების შემდეგ ზეიმი ზარების რეკვით აღინიშნა, გასროლილ იქნა ზარბაზანი 101-ჯერ. შემდეგ მოეწყო პროცესია, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა კათალიკოსი **ანტონ II** სამღვდელოებით. პროცესია მივიდა მმართველობისთვის განკუთვნილ სახლში, კათალიკოსმა გადაიხადა პარაკლისი, სახლი მოასხურეს ნაკურთხი წყლით. სადღესასწაულო ნაწილი ამით დამთავრდა, რომლის შემდეგ იქვე გაიხსნა საქართველოს უმაღლესი მთავრობის პირველი სხდომა.

იმავე დღეს, ე. ი. 8 მაისს გაიხსნა ექსპედიციებიც.

მაისის თვის განმავლობაში ახალმა დაწესებულებებმა მუშაობა დაიწყეს დუშეთსა, გორსა, თელავსა და სიღნაღში.

ქართლ-კახეთის ადმინისტრაციული დაყოფა

აღმოსავლეთ საქართველოს შინაგანი მმართველობის შესახებ მიღებული 1801 წლის 12 სექტემბრის დებულებით, ქართლ-კახეთის ყოფილი სამეფო **დაყოფილი იყო 5 მაზრად**: გორის, ლორეს და დუშეთის (ქართლი), თელავისა და სიღნაღის (კახეთი).

გენ. კნორინგი თავის მოხსენებაში პეტერბურგის კაბინეტისადმი, ჯერ კიდევ ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებამდე, იძლეოდა სამეფოს გუბერნიად გადაქცევისა და გუბერნიის მაზრებად დაყოფის გეგმას და სწორედ ამ გეგმის მიხედვით იყო დებულებაში მოცემული აღმოსავლეთ საქართველოს ხსენებული მაზრებიც.

მმართველობის სისტემას სამხედრო პრინციპი დაედო საფუძვლად.

ქართლ-კახეთის ყოფილი სამეფო დაექვემდებარა კავკასიის ხაზის უფროსს, რუსეთის ამ ნაწილის ჯარების მთავარსარდალს.

საქართველოს უმაღლესი მთავრობა საქართველოს მმართველთან ერთად მართავდა საქართველოს. თავის მხრივ, ეს უმაღლესი მთავრობა იყოფოდა ექსპედიციებად. ადგილებზე არსებობდა სამაზრო და სასოფლო დაწესებულებანი. განვიხილოთ **ახალი მმართველობის სისტემა იერარქიული დაქვემდებარების მიხედვით**: მთავარმართველი, მმართველი, საქართველოს უმაღლესი მთავრობა, ექსპედიციები, მმართველობის სამაზრო და სასოფლო ორგანოები.

მთავარსარდალის ანუ მთავარმართველის სახელო

გენერალი **კნორინგი ალექსანდრე I**-თან ძლიერ დაახლოებული პირი იყო, ის მეფის დიდი ნდობით სარგებლობდა. კნორინგი იყო კავკასიის ხაზის სარდალი. 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტით ალექსანდრე I საქართველოს მთავარმართველად დანიშნა გ. ლ. კნორინგი. დებულებაში საქართველოს მმართველობის შესახებ, მოხელეთა შორის პირველად დასახელებულია მთავარსარდალი. აგრეთვე განაწესში, რომლის მიხედვით მოხდა ახალი დაწესებულების გახსნა თბილისში, პირველად მოხსენებულია მთავარსარდალი კნორინგი.

მთავარსარდალი კნორინგი, ანუ მთავარმართველი, იმავე დროს იყო კავკასიის ხაზის ინსპექტორი, ასტრახანის გენერალ-გუბერნატორი, „მმართველი სასაზღვრო კავკასიის მხარის საქმეთა“, აგრეთვე, მმართველი ასტრახანის გუბერნიის საქმეთა. ფაქტობრივად, მთავარსარდალი ანუ მთავარმართველი იყო იგივე გენერალ-გუბერნატორი, რასაც **ეკატერინე II** მიერ გუბერნიის შესახებ 1775 წელს დამტკიცებული დებულება ითვალისწინებდა.

რუსეთში მმართველობის ადგილობრივი ორგანოების სტრუქტურა სწორედ ამ დებულების მიხედვით იყო აგებული, ამიტომ საქართველოს მმართველობაც ამ კანონს ემყარებოდა. გუბერნიებად სახელმწიფოს დაყოფა პირველად რუსეთში **პეტრე I** შემოიღო.

მამასადამე, გარკვეულ ვითარებაში, გენერალ-გუბერნატორის, ანუ მეფის ნაცვალის თანამდებობის მატარებელ მოხელეს, შეიძლება მთავარსარდალის სახელი ეტარებია. 1775 წლის დებულების მიხედვით, გენერალ-გუბერნატორი, ანუ მეფის ნაცვალი, არის ადგილზე უმაღლესი მოხელე: ის ახორციელებს ადგილზე სახელმწიფო მეთვალყურის როლს.

მას შეუძლია მიიღოს სათანადო ზომები ყოველგვარი ბოროტმოქმედების წინააღმდეგ. გენერალ-გუბერნატორს, მართალია, სასამართლო ფუნქცია არ აქვს, მაგრამ როგორც მეფის ნაცვალს, შეუძლია ჩაერიოს სასამართლოს მუშაობაში, შეაფასოს სასამართლოს განაჩენი თუ გადაწყვეტილება და თავისი შეხედულებით შეაჩეროს კიდევ მისი სისრულეში მოყვანა.

საქართველოს მმართველის თანამდებობა

მთავარსარდალი **კნორინგი** თბილისში ფიცის მიღებისა, ქართლ-კახეთის საზღვრების შემოვლისა და თბილისში რუსული მმართველობის დანესებულებათა გახსნის შემდეგ გაემგზავრა კავკასიის ხაზზე – **ქ. გიორგიევსკში**, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოს მმართველობის სათავეში დატოვა **კოვალენსკი**. ამის შემდეგ კნორინგი კმაყოფილდებოდა კოვალენსკისა და ლაზარევის მოხსენებებითა და ანგარიშით, ხოლო თვითონ საქართველოში აღარ დაბრუნებულა.

საქართველოს უზენაესი მთავრობის ხელმძღვანელი იყო კოვალენსკი, საქართველოს მმართველის ტიტულით, ხოლო საქართველოში განლაგებული ჯარების უფროსი იყო გენ. **ლაზარევი**.

ცვლილებები აღმოსავლეთ საქართველოს მმართველობაში 1803-1805 წლებში

რუსული მმართველობის დამყარებას უკმაყოფილოდ შეხვდა საქართველოს **ფეოდალური არისტოკრატია**, რომელმაც პოლიტიკური უფლებები დაკარგა, ხოლო ხალხის მასები აღტაცებით შეხვდნენ რუსეთთან შეერთებას. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მშრომელი მასები რუსეთთან შეერთების შედეგად ბატონყმობის გადავარდნასაც კი მოელოდნენ.

საქართველოს რუსეთთან შეერთება ქართველი ხალხისათვის იყო **პროგრესული ნაბიჯი**. პირველ ყოვლისა, რუსეთის მმართველობამ, პირველ ხანებში მაინც, რამდენადმე ალაგმა ფეოდალთა თვითნებობა აღმოსავლეთ საქართველოში.

ამასთანავე, რუსეთის მმართველობის დამყარების პროგრესულობა ისიც იყო, რომ ქართველი ხალხი გამოეთიშა რუსეთთან შედარებით დაბალი განვითარების ბარბაროსულ ფეოდალურ გარემოცვას და რუსეთის ხალხის სახით ნახა ერთგული მეგობარი, რომელთან ერთად

მას წარმატებით შეეძლო ბრძოლა ბატონყმობის წინააღმდეგ და საერთოდ უკეთესი მომავლისათვის.

კავკასიის ხალხებმა კარგად იცოდნენ, რომ რუსეთს ქართლ-კახეთი თავისი სურვილით შეუერთდა და თუ თავისი ნებით შეერთებულ ხალხს, ე. ი. ქართლ-კახეთის მოსახლეობას, რუსეთი მიიყვანდა იმ მდგომარეობამდე, რომ ის აჯანყდებოდა რუსეთის მმართველობის წინააღმდეგ, აქედან სათანადო დასკვნა უნდა გამოეტანათ კავკასიის ხალხებსაც. ამიტომაც პეტერბურგის მთავრობა ძლიერ დაინტერესებული იყო, როგორმე დაეწყნარებია ქართლ-კახეთის მოსახლეობა, რომ არ დაეფრთხო კავკასიის ხალხები. გარდა ამისა, აღმოსავლეთ საქართველოში შექმნილი ვითარება გავლენას მოახდენდა არა მარტო კავკასიის ხალხებზე, რომლებიც ჯერ კიდევ არ იყვნენ რუსეთის მფარველობაში შესულნი, არამედ **ირანსა, ოსმალეთსა** და მათ უკან მდგომ **საფრანგეთსა** და **ინგლისზე**, რომლებიც გაფაცვიცვებით ადევნებდნენ თვალყურს კავკასიის ამბებს და მზად იყვნენ, ყოველი ხელსაყრელი ვითარება გამოეყენებიათ რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

რუსეთის მთავრობამ გადაწყვიტა აღმოსავლეთ საქართველოში გამოეგზავნა წარმოშობით ქართველი, მაგრამ იმპერიის ერთგული გენერალი **პავლე ციციანოვი**. პ. ციციანოვის დანიშვნით მეფის მთავრობა თითქოს ერთგვარ დათმობაზე მიდიოდა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების მოწინააღმდეგეებისადმი.

პ. ციციანოვს **ალექსანდრე I** სწერდა: საჭიროა აღმოსავლეთ საქართველოს მმართველობაში შექმნილი არეულობის გამოსწორება, მმართველობის ერთიან სისტემაში მოყვანა და საქმის ისე წარმართვა, რომ რუსეთის ნდობა ჰქონდეს არა მარტო საქართველოს, არამედ საქართველოს მეზობელ ხალხებსაც. კავკასიის ხალხებმა უნდა დაინახონ, რუსული მმართველობის უპირატესობა ოსმალეთისა და ირანის მმართველობაზე, რომელიც თავისი შინაარსით ბარბაროსულიაო.

პ. ციციანოვს აღმოსავლეთ საქართველოში მძიმე მდგომარეობა დახვდა. ის აღნიშნავდა, რომ ქართული და რუსული კანონები ერთმანეთს არ შეესაბამებოდა და საჭირო იყო მმართველობაში სათანადო ცვლილებების შეტანაო. მაგრამ, გარდა ამისა, ახალი ადმინისტრაცია ადგილობრივი პირობების უცოდინარობით, მექრთამეობითა და თავისი კერძო ინტერესებისთვის ბრძოლით სახელს უტეხდა რუსეთის მთავრობას. ამას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ გახრწნილობა და მექრთამეობა ადმინისტრაციის მაღალი მოხელეებისთვისაც იყო

დამახასიათებელი.

რუსეთის ადმინისტრაციის მეორე დიდი მოხელე, საქართველოს მმართველი **კოვალენსკი** ცნობილი იყო თავისი ანგარებით. საქართველოში მან ჩამოიყვანა ძმა და ნათესავები, რომლებიც საქართველოში თავიანთი გამდიდრების წყაროს ხედავდნენ. კოვალენსკი, რუსეთის მოხელე **სოკოლოვსკის** ცნობით, ეწეოდა სპეკულაციას, ითვისებდა სახაზინო ქონებას და სხვ. კოვალენსკიმ ადგილობრივ მდიდარ სომეხ ვაჭართან **ბეგთაბეგოვთან** ერთად, თბილისში გამოიწვია რუსული მანეთის კურსის დაცემა პირადი გამდიდრების მიზნით. კოვალენსკი და მისი ნათესავები, **ციციანოვის** მოხსენებათა მიხედვით, სჩადიოდნენ ბოროტმოქმედებებს. **გარსევან ჭაჭავაძის** სიტყვით, რუსული მმართველობის მოხელეების ბოროტმოქმედებანი აღაშფოთებდა ქართველ ხალხს და მისი მოთმინების ფიალას ავსებდა.

სამაზრო ექსპედიციის უფროსმა თბილისის გარეუბანში მდებარე საუკეთესო ბაღი, რომელიც სამეფო სახლს ეკუთვნოდა, თავის ცოლს გადასცა. ბოროტმოქმედებას ეწეოდნენ სხვა მოხელეებიც, როგორც თბილისში, ისე მაზრებში. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ **ა. პ. ბერუეს**, რომ მაშინ რუსეთის შიდა გუბერნიების მმართველობაშიც არ იყვნენ უკეთესი მოხელეები.

საქართველოს ფეოდალთა კლასის სხვადასხვა ფენები ერთნაირად არ ხედებოდნენ რუსეთის ახალ ადმინისტრაციას. **ფეოდალთა კლასის მაღალი ფენა**, რომელმაც ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებით დაკარგა პოლიტიკური პრივილეგიები, ყოველგვარი საშუალებით ებრძოდა რუსეთს. ამ ფენის წარმომადგენლები ქართველი ხალხის მოსისხლე მტრებს, ირანსა და ოსმალეთსაც კი დაუკავშირდნენ რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მეორე, უფრო პროგრესული ნაწილი იბრძოდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობისთვის რუსეთის ფარგლებში; მან კარგად იცოდა, რომ მაშინდელ ვითარებაში საქართველოს რუსეთის გარეშე მხოლოდ დაღუპვა მოელოდა.

პირველ ყოვლისა თანამდებობიდან გაათავისუფლეს მთავარმართველი **კნორინგი** და საქართველოს მმართველი **კოვალენსკი**. მთავარმართველად დაინიშნა **პ. ციციანოვი**. **ალექსანდრე I** ციციანოვს თვლიდა ფრიად სანდო პიროვნებად. ის დიდი თავგამოდებით ასრულებდა პეტერბურგის კაბინეტის დავალებას. ციციანოვი არ უშვებდა შემთხვევას, ალექსანდრე I პიროვნებისადმი გამოეხატა განსაკუთრებული პატივისცემა და სიყვარული. პ. ციციანოვმა კარგად

იცოდა რუსეთის მეფის სასახლის ეტიკეტი და არ იშურებდა ძალღონეს, მეფისთვის თავისი თავდადება ერგებოდა.

პ. ციციანოვის დანიშვნას დიდი აღფრთოვანებით შეხვდნენ საქართველოში. მასზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ. მის დანიშვნაში ხედავდნენ რუსეთის მთავრობის ახალი პოლიტიკის დაწყებას, რომლის შედეგად ქართველი ხალხის მდგომარეობის ყოველმხრივ გაუმჯობესებას მოელოდნენ. საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ ციციანოვის დანიშვნას დადებითად შეხვდნენ საზოგადოების სხვადასხვა ფენები.

ციციანოვის დროს თბილისში აღდგენილ იქნა სტამბა, გაიხსნა აფთიაქი, ჩამოყვანილ იქნა რუსეთიდან ექიმები, დაიწყო თბილისის ბოტანიკური ბაღის გაშენება, განვითარება იწყო ვაჭრობამ, ხელოსნობამ, ფაბრიკა-ქარხნებმა და სხვ. ქართულ ენაზე განცხადებების მიღება, თარჯიმნების დანიშვნა რუს მოხელეებთან, მექრთამე მოხელეების გადაყენება და სხვ. – შეღავათი იყო მოსახლეობისთვის, მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო ხალხის დასამშვიდებლად.

ციციანოვი უდიდესი ენერგიითა და ენთუზიაზმით ხელმძღვანელობდა ამიერკავკასიის ხალხების შემოერთების საქმეს. ზოგიერთი სამეფო, სამთავრო და სახანო თავის ნებით შედიოდა რუსეთის იმპერიის მფარველობაში; სხვას კიდევ ციციანოვი ჯარებით იპყრობდა. 1803 წელს ციციანოვის წინადადებით რუსეთის ქვეშევდრომობა მიიღო **კაკი-ენისელის** სულთანმა. 1804 წელს მან იერიშით აიღო **განჯა**. ციციანოვის დროს რუსეთის მფარველობაში შევიდა **იმერეთის სამეფო, სამეგრელო, გურია და აფხაზეთი**. ციციანოვი თავის ჯარებით მიიწვედა კასპიის ზღვისაკენ, შეშფოთებულმა **ირანმა** გადაწყვიტა, ძალით შეეჩერებია რუსეთის ჯარების მოძრაობა, მაგრამ ეს მან ვერ შეძლო. ციციანოვი **ერევანს** შემოადგა ჯარით; ამ ბრძოლის პროცესში რუსეთის ჯარების ბაზა ქართლ-კახეთი იყო. საჭირო იყო რუსეთის ჯარების მომარაგება, სურსათის და იარაღის გადატანა, გზების და ხიდების შეკეთება. ყველაფერი ეს მძიმე ტვირთად აწვა მოსახლეობას, განსაკუთრებით კი საქართველოს სამხედრო გზისპირის მცხოვრებთ. აუტანელ პირობებში ამუშავებდნენ მოსახლეობას გზის გასანმენდად. ამ ნიადაგზე 1804 წლის მაისში საქართველოს **მთიულეთში აჯანყებამ იფეთქა**, მშრომელი მოსახლეობა გამოვიდა მჩაგვრელების წინააღმდეგ. აჯანყება თანდათან ფართოვდებოდა და ციციანოვი, რომელიც ამ დროს ერევნის გარემოცვას აწარმოებდა, იძულებული შეიქნა ჯარის ნაწილები აჯანყებულთა წინააღმდეგ გაეგზავნა.

„მთიელ გლეხთა აჯანყება წარმოადგენდა პირველ მასობრივ შეიარაღებულ გამოსვლას“ იმპერიის წინააღმდეგ. 1804 წლის ოქტომბერში მეფის ჯარებმა აჯანყება ჩააქრეს, მაგრამ მთავრობა იძულებული შეიქნა, შეემსუბუქებინა მოსახლეობის მდგომარეობა. დაწესებულ იქნა საგზაო სამუშაოებისთვის გასამრჯელო, განსაზღვრულ იქნა გადასახადი და სხვ.

ციციანოვი განაგრძობდა ბრძოლას რუსეთის იმპერიის ტერიტორიული გაფართოებისთვის ამიერკავკასიაში. 1805 წ. მან რუსეთს დაუმორჩილა **ყარაბახის, შაქის და შირვანის სახანოები**. შემდეგ ციციანოვი ჯარით მიადგა **ბაქოს**, მაგრამ აქ ის ვერაგულად იქნა მოკლული (1806 წ.).

ღვანლი ბარსევიან ჭავჭავაძისა

დასასრულ, საჭიროდ მიგვაჩნია, საგანგებოდ შევჩერდეთ **გარსევან ჭავჭავაძის** მოღვაწეობაზე.

გარსევან ჭავჭავაძე ქართლ-კახეთის სამეფოს უკანასკნელი პერიოდის უდიდესი სახელმწიფო მოღვაწე და დიპლომატი იყო. **ერეკლე II** შემდეგ ის იყო უმთავრესი მოქმედი პირი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საქმეში. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხი კი, ყველაზე მნიშვნელოვანი, საჭირობოროტო საკითხი იყო ქართველი ხალხისათვის, განსაკუთრებით, XVIII ს-ის უკანასკნელ ხანებში და, ამდენად, დიდია გარსევანის როლიც საქართველოს ისტორიაში.

გ. ჭავჭავაძე იყო საქართველოს რუსეთთან დაკავშირების თავგამოდებული მებრძოლი. მას ერეკლე II კარზე ეჭირა ემიკალასბაშის სახელო. ემიკალასბაში საპოლიციო აპარატის უფროსად ითვლებოდა. ზოგჯერ ემიკალასბაშს დიპლომატიური მისიით აგზავნიდნენ სხვა სახელმწიფოებშიც. ამასთანავე, ის იყო სასახლის ცერემონიალმეისტერი.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ახალი და მნიშვნელოვანი ეტაპი იწყება 1783 წლის ტრაქტატით და გ. ჭავჭავაძეც ამ დროიდან გამოდის ისტორიულ ასპარეზზე. **იონე მუხრან ბაგრატიონთან** ერთად ამ ტრაქტატს ხელს აწერს ქართლ-კახეთის სამეფოს „მანდატურთუხუცესი და ზედამხედველი ყაზახისა სამთავროსა“ გ. ჭავჭავაძე. ტრაქტატით გათვალისწინებული იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს მუდმივი წარმომადგენელი რუსეთის სამეფო კარზე; 1784 წელს ერეკლე II „შვილივით“ სანდო გარსევან ჭავჭავაძეს აგზავნის რუსეთში ამ თანამდებობაზე.

გარსევან ჭავჭავაძე წარსდგა **ეკატერინე II** წინაშე და სასახლეში მიღებული ეტიკეტის შესაბამისად სიტყვა წარმოთქვა. გარსევანს, როგორც ქართ-კახეთის ელჩს, უშუალო ურთიერთობა ჰქონდა **პოტიომკინთან**, რომელსაც ებარა კავკასიის საქმეები. ერთ-ერთი საბუთის მიხედვით გარსევანი პოტიომკინს მოგილევესკში უნდა ხლებოდა საქმეების გამო. გ. ჭავჭავაძეს გაცხოველებული მიწერ-მოწერა ჰქონდა რუსეთის მთავრობასა და ქართლ-კახეთის მეფესთან. გარსევანი 1794 წელს, გაზაფხულზე ქართლ-კახეთის მთავრობასთან მოსათათბირებლად დაბრუნდა საქართველოში და ამავე წლის შემოდგომაზე ისევ გაემგზავრა რუსეთს.

1795 წლის წერილების მიხედვით, ერეკლე II და ჭავჭავაძე ძლიერ შეშფოთებული იყვნენ **ალა-მაჰმად-ხანის** საქართველოზე თავდასხმისთვის მზადების გამო. გარსევანი სწერდა რუსეთის მთავრობას: თქვენ 1783 წლის ტრაქტატით გათვალისწინებული ორი ბატალიონიც კი გაიყვანეთ საქართველოდან; ირანი და ოსმალეთი კი ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთთან კავშირის გამო მოდიან საქართველოს ასაოხრებლად. გარსევანი დაჟინებით მოითხოვდა, ტრაქტატით გათვალისწინებული ჯარების გარდა, 5-6 პოლკისა და, აგრეთვე, შეპირებული ზარბაზნების და არტილერიის საქმის მცოდნე ოფიცრის გამოგზავნას. გ. ჭავჭავაძე რუსეთის მთავრობას სასწრაფო პასუხს სთხოვდა ერეკლესთვის გასაგზავნად.

რუსეთმა მაშინ ჯარი ვერ გამოგზავნა საქართველოში. ალა-მაჰმად-ხანმა თბილისი აიღო და ცეცხლს მისცა, მაგრამ საქართველოში გაჩერება ვერ შეძლო; ერეკლე II ომისთვის სამზადისს განაგრძობდა და ირანის ჯარი, თბილისიდან ქართლ-კახეთის სოფლების დასაპყრობად გასული, სასტიკ წინააღმდეგობას წააწყდა. ალა-მაჰმად-ხანი თბილისს აოხრებდა ერთი კვირის განმავლობაში, შემდეგ კი გავიდა საქართველოდან და ვარაუდობდა, უფრო მომზადებული წამოსულიყო ქართლ-კახეთის დასაპყრობად.

გ. ჭავჭავაძემ კვლავ მიმართა რუსეთის მთავრობას, აღუწერა შექმნილი მდგომარეობა და ალა-მაჰმად-ხანის კვლავ შემოსევის რეალური საფრთხე, რაც მოსალოდნელი იყო უახლოეს თვეებში, მომავალ ზამთარში, მომხდარიყო, რადგანაც ზამთარი ამიერკავკასიაში თბილი იცის და, მისი აზრით, იგი ომს ხელს არ შეუშლიდა. ზამთარში დარიალის ხეობით რუსეთის ჯარების საქართველოში შესვლა შესაძლებელია; „მე როგორც პატიოსანი კაცი და ერთგული მამულისა“, სწერდა გარსევანი,

ჩემს თავზე ვიღებ ჯარების გადაყვანის პასუხისმგებლობასო. ამასთან, აღნიშნავდა იგი, ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევა საქართველოში შეურაცხყოფა არის „დიდი რუსეთის“, რომელსაც ქართლ-კახეთთან მფარველობის ხელშეკრულება აქვს დადებულიო.

რუსეთმა საქართველოში გამოგზავნა ჯარი და ირანთან ომის სამზადისს შეუდგა. გ. ჭავჭავაძე დაბრუნდა საქართველოში, რომ დაპირებისამებრ დახმარებოდა რუსეთის ჯარებს საქართველოში გადმოსასვლელად.

ერეკლე მეფემ მას ახალი დავალება მისცა რუსეთში სამოქმედოდ: ქართლ-კახეთის მთავრობას განზრახული ჰქონდა, რუსეთის ჯარების დახმარებით ამიერკავკასიის ხალხების ირანისა და ოსმალეთის ბატონობისაგან განთავისუფლება. 1796 წელს **ეკატერინე II** გარდაცვალების შემდეგ, ერეკლე II აგზავნის გ. ჭავჭავაძეს რუსეთში და ავალებს მას, მიულოცოს **პავლეს** ტახტზე ასვლა, გააცნოს მას ქართლ-კახეთის მთავრობის გეგმები – ამიერკავკასიის ხალხების რუსეთის მფარველობაში შესვლის შესახებ და სთხოვოს დახმარება.

პავლე I-მა დახმარების ნაცვლად საქართველოდან ჯარები გაიყვანა, ამით ნაქეზებული ირანი საქართველოს წინააღმდეგ ლაშქრობის სამზადისს შეუდგა. გ. ჭავჭავაძე განცვიფრებას გამოთქვამდა რუსეთის ჯარის საქართველოდან განწევით და სთხოვდა პავლეს მთავრობას, რომ მისთვის გარკვეული პასუხი მიეცათ: „ჩემს მეფეს... მსწრაფლად მოვახსენო“ ეს პასუხი, რომ არ განმეორდეს 1795 წლის სექტემბრის ამბებით. გ. ჭავჭავაძემ რუსეთის მთავრობისაგან პასუხი ვერ მიიღო; მას გადაუწყვეტია საქართველოში დაბრუნება და მდგომარეობის ადგილზე შესწავლა. გარსევანი მეტად შეშფოთებული იყო, მას ერეკლეს ჯანმრთელობაც აწუხებდა: „უკეთუ დავახელებ მას ცოცხლად“, მოველაპარაკები შექმნილ მდგომარეობაზეო, წერდა ის რუსეთის მთავრობას. საქართველოში გამომგზავრება მან ვერ მოასწრო, ერეკლე II გარდაიცვალა და ტახტზე **გიორგი XII** ავიდა.

მეფე გიორგი XII და გარსევან ჭავჭავაძე მეტად აღელვებულნი და შეწუხებულნი იყვნენ საქართველოში შექმნილი მდგომარეობით: ოსმალეთი ახალციხეში თავშესაფარს აძლევდა და ამარაგებდა საქართველოზე თავდამსხმელ დაღისტინელ ფეოდალ აბრაგებს. გარდა ამისა, ირანი და ოსმალეთი ემზადებოდნენ საქართველოზე თავდასხმისთვის. ქართლ-კახეთის სამეფოს შიგნით არეულობა, ტახტისთვის ბრძოლა დაიწყო და სხვ. გარსევანი გიორგი XII სახელით ითხოვდა რუსეთის ჯარის

გამოგზავნას; ამასთანავე, საქართველოში გაგზავნილ ჯარის ნაწილებში რომ არ ყოფილიყვნენ ქართლ-კახეთის მთავრობისთვის მიუღებელი ელემენტები, მაგალითად, პოლკოვნიკი **დიმიტრი ორბელიანი** და სხვები. პავლე I დაჰპირდა გ. ჭავჭავაძეს დახმარებას და გიორგი XII ტახტზე დამტკიცებას. გარსევანი გამოემგზავრა საქართველოში, რომ ქართლ-კახეთის მესვეურებს შექმნილი ვითარების შესახებ მოთათბირებოდა. ის საქართველოში 1799 წელს ჩამოვიდა და მალე ისევ პეტერბურგში, ამჯერად, **გიორგი ავალიშვილისა** და **ელიზბარ ფალავანდიშვილის** თანხლებით დაბრუნდა. პეტერბურგში გ. ჭავჭავაძეს ყოველგვარ დახმარებას უწევდა საგარეო საქმეთა კოლეგიის თანამშრომელი **ლაშქარაშვილი**.

გიორგი XII კოვალენსკისთან წერილში გ. ჭავჭავაძეს იხსენიებს, როგორც „სრულშემძლებელ დესპანს, დიდ პოსოლსა და სპასპეტს“.

1799-1800 წლებში გ. ჭავჭავაძეს შეშფოთება უფრო გაუძლიერდა: ქართლ-კახეთის მდგომარეობა უარესდებოდა, ხოლო გამოსავალი არა ჩანდა. როდესაც გარსევანი 1799 წელს საქართველოში დაბრუნდა, გიორგი XII-მ გარსევანთან ერთად ქართლ-კახეთის მდგომარეობა მეტად კრიტიკულად ჩათვალა და რუსეთთან დამოკიდებულების საკითხიც ამასთან დაკავშირებით გადაისინჯა. გიორგი XII იძულებული შეიქნა, 1783 წლის ტრაქტატით გათვალისწინებული პირობები შეეცვალა რუსეთის სასარგებლოდ, რომ როგორმე რუსეთის დახმარება დროულად მიეღო.

ამის შესაბამისად გ. ჭავჭავაძემ პეტერბურგში ჩასვლის შემდეგ რუსეთის მთავრობას ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელით ასეთი **პირობები** წარუდგინა:

1) ამიერიდან ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთის ერთ-ერთი პროვინცია იქნება.

2) იმავე დროს ქართლ-კახეთის მეფე იქნება გიორგი XII და ტახტის მემკიდრენი იქნებიან მისი შთამომავალნი; მაშასადამე, ქართლ-კახეთი სამეფოს სტატუსს ინარჩუნებდა.

3) ქართლ-კახეთის მეფეს და მის მემკვიდრეებს რუსეთში მიეცემათ მამული.

4) ქართლ-კახეთის მეფე მიიღებს რუსეთისგან ჯამაგირს.

პეტერბურგის სამეფო კარზე წარდგენილ ამ საბუთზე ხელს აწერენ „მეფე სრულიად საქართველოესა გიორგი, თავადი გარსევან ჭავჭავაძე“.

გიორგი XII გარდაცვალების შემდეგ მდგომარეობა კიდევ უფრო

გართულდა. გარსევანისთვის აშკარა გახდა, რომ რუსეთის მთავრობა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებას გეგმავდა. ამ პირობებში გ. ჭავჭავაძის მეთაურობით გამომუშავებული იქნა ახალი პროგრამა, რომელიც მისაღები უნდა ყოფილიყო რუსეთის მთავრობისთვის და ამავე დროს ქართლ-კახეთს სამეფოს შეუნარჩუნებდა.

ამ შემთხვევაში ჩვენ მხედველობაში გვაქვს 1801 წლის აპრილის თვეში ქართველი ელჩების მიერ რუსეთის მთავრობისადმი ჩაბარებული „ნოტა“ (ასე უწოდებენ მას ავტორები), რომელიც **პლატონ იოსელიანის** სიტყვით, გ. ჭავჭავაძის მინაწერებს შეიცავს. ეს „ნოტა“, თუ მთლიანად გ. ჭავჭავაძის მიერ არ არის შედგენილი, ყოველ შემთხვევაში, მისი მთავარი ავტორი სწორედ გ. ჭავჭავაძეა.

„ნოტაში“ აღნიშნულია, რომ ის შედგენილია გიორგი XII (ან უკვე გარდაცვლილის) ინსტრუქციის მიხედვით. „ნოტა“ ახსენებს რუსეთის მთავრობას, რომ ქართლ-კახეთის სამეფომ „ნებით თვისით მისცეს თავი თვისი“ რუსეთს, ე. ი. რომ ის არ არის დაპყრობილი. რუსეთის მთავრობამ საქართველოში უნდა დაამტკიცოს „მეფე საქართველოსა“. ამასთანავე, „ნოტაში“ აღნიშნულია, რომ რუსეთთან გიორგი XII მიერ დადებული ხელშეკრულების თანახმად, საქართველოში მეფე უნდა ყოფილიყო; გიორგი XII წერდა: „რათა სახლსა შინა ჩემსა არა ალაყენოს მეფობა“, ეს სიტყვები, განმარტებულია „ნოტაში“, გულისხმობს ქართლ-კახეთის სამეფოს შენარჩუნებას. ქართლ-კახეთის მეფეს, „ნოტის“ მიხედვით უნდა ყავდეს „თანაშემწედ“ რუსეთის მთავრობის მოხელე. მეფე და მოხელე ერთავე უნდა აწერდნენ ხელს დოკუმენტებზე. საქართველოს დაწესებულებებში პირველ მოხელეებად იქნებიან ქართველი თავადები და აზნაურები, ხოლო „მეორენი შემდგომნი მათნი, რუსეთის მოხელეთაგანი“ არიან. ქართლ-კახეთის სამეფოში უნდა დაარსდეს **ხუთი სასამართლო**. პირველი დაწესებულება, ქართლ-კახეთის ცენტრში, უნდა იწოდებოდეს სენატის დეპარტამენტად, მასში უნდა შედიოდნენ: მეფე, თანაშემწე, სამი ქართველი მოხელე და რუსი მოხელეები. ამას გარდა უნდა იყოს სამეფოს მმართველობა, დაქვემდებარებული დეპარტამენტისადმი და სამი მაზრა.

თბილისში უნდა იყოს **პოლიცია**, რომლის სათავეში იქნება ობერ-პოლიცმეისტერი. აქვე იქნება სასამართლო, რომლის წევრები უნდა იყვნენ: ერთი ქართველი აზნაური, ერთი ვაჭარი და ერთი ხელოსანი. საბაჟოს უფროსი საქართველოში უნდა იყოს საქართველოს თავადი, თანაშემწეებად – ერთი ქართველი აზნაური და ერთი რუსი მოხელე.

საბაჟო საქმე ისე უნდა მოეწყოს, რომ ვაჭრობა განვითარდეს მეზობელ ქვეყნებთან.

მეფის ოჯახის წევრებს დარჩეს ის მამულები, რომლებიც აქვთ, ხოლო თუ რუსეთში წავლენ, მაშინ მათი ქონება გადაირიცხოს სახაზინოდ, ხოლო რუსეთში მიეცეს სამაგიერო. კათალიკოსი და ეკლესიის სხვა მსახურნი უნდა დარჩნენ ისევე, როგორც იყვნენ დღემდე.

აზნაურები და გლეხები უნდა დარჩნენ იმავე მდგომარეობაში, მხოლოდ უნდა აიკრძალოს გლეხების საზღვარგარეთ გაყიდვა, აგრეთვე, გლეხის ოჯახის წევრების ცალ-ცალკე გაყიდვა. საქართველოში უნდა იმყოფებოდეს 6000 მხედარი. ქარელნი უნდა დავანანილოთ სხვადასხვა ადგილას, რომ საქართველოს ვნება არ მიაყენონ.

„ნოტა“ საკმაოდ ვრცელი დოკუმენტია, რომელშიც ხაზგასმით არის გატარებული ის აზრი, რომ საქართველოს სამეფოს არსებობა შესაძლებელია მხოლოდ რუსეთის ფარგლებში.

გ. ჭავჭავაძე რუსეთის სამეფო კარზე 17 წლის განმავლობაში დაუღალავად, ერთგულად ემსახურებოდა თავისი ქვეყნის საქმეს. მისი მოქმედება ყოველთვის შეთანხმებული იყო ქართლ-კახეთის მეფეების სურვილთან. გარსევან ჭავჭავაძე არასოდეს არ გამოდიოდა თავისი რწმუნებულების ფარგლებიდან და ღირსეულად ასრულებდა თავის მოვალეობას. თავისი უანგარო მოღვაწეობით გარსევან ჭავჭავაძემ დაიმსახურა, როგორც ქართლ-კახეთის, ისე რუსეთის მთავრობის ნდობა და პატივისცემა. ირაკლის სიტყვებით, გარსევანი იყო თავისი სამშობლის „უერთგულესი“ პატრიოტი. ერეკლე II გ. ჭავჭავაძეს უბოძა სოფ. ნაფარეული იმისათვის, რომ გარსევანმა „მინდობიობა ჩვენი შეასრულა ისე, როგორც ჩვენ გვინდოდა“.

ამავე დროს **პ. ა. ზუბოვი**, ეკატერინე II ფავორიტი და მისი ფაქტიური მოადგილე, თავის წერილში ირაკლი II-სადმი, „აქებს რუსეთისა და თავის სამშობლოს სასარგებლოდ ღირსეულ“ მებრძოლს გ. ჭავჭავაძეს, რომელმაც პეტერბურგში „თავისი გონებითა და განათლებით“, აგრეთვე სამშობლოს ერთგულებით საერთო პატივისცემა დაიმსახურა.

ირაკლი II განუხაზღვრელად ენდობოდა გარსევანს, ასეთივე ნდობით სარგებლობდა ის გიორგი XII-საგან; საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებშიც კი მეფე გიორგი XII გ. ჭავჭავაძეს კითხულობდა, მის დაბრუნებას მოუთმენლად ელოდა; როცა გარსევანი დაბრუნდება, „მაშინ მე მშვიდად მოვკვდებიო“, ამბობდა იგი.

გიორგი XII გარდაცვალების შემდეგ, თბილისში გ. ჭავჭავაძის ოჯახი

იყო ის ცენტრი, სადაც თავს იყრიდა მაშინდელი მოწინავე საზოგადოება და მსჯელობდა საქართველო საკითხებზე. ამ პერიოდში აქ არ იყო გარსევანი, ის რუსეთის სამეფო კარზე იყო. თბილისში კი მოქმედებდნენ გარსევანის მეუღლე **მარიამი**, განათლებული და ენერგიული ქალი, და მისი ძმა **გიორგი ავალიშვილი**. ისინი ლებულობდნენ პეტერბურგიდან გ. ჭავჭავაძის დავალებას და ცდილობდნენ მის შესრულებას. ასე მაგალითად, მათ მიიღეს გარსევანის ინსტრუქცია, რომ ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრიობის შესანარჩუნებლად რუსეთის იმპერიის ფარგლებში, საქორა ქართველმა თავადაზნაურობამ იმპერატორის სახელზე დაწეროს თხოვნა. ხელი მოაწერონ და გადაუგზავნონ გარსევანს. **ლაზარევი** ფიზიკლად ადევნებდა თვალყურს მათ მოქმედებას. ამასთანავე გენ. ლაზარევი სწერდა კნორინგს, რომ გ. ჭავჭავაძის მეუღლემ თავისი გულგანით „მიიზიდა თავისთან პატივისცემითა და სიყვარულით რუსები, რომლებიც თბილისში იმყოფებიან“.

1801 წლის ოქტომბერში გარსევან ჭავჭავაძე ქართლ-კახეთის სამეფოს საქმეებზე უკანასკნელად წარსდგა **ალექსანდრე I** წინაშე ქართული დელეგაციის მეთაურის სახით. ალექსანდრე I უკვე მიიღო „საქართველოს სამეფოს მმართველობა“ და გ. ჭავჭავაძე ამ დელეგაციიდან პირველ რიგში დაასაჩუქრა, მაგრამ როგორც რუსეთის ქვეშევრდომი, მისი „ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი“ (სამოქალაქო ჩინი, რომელიც გენერალ-მაიორს უდრიდა).

1801 წლის შემოდგომაზე გ. ჭავჭავაძე დაბრუნდა თბილისში. გარსევანს საქართველოში განსაკუთრებით მტრულად შეხვდნენ ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებით უკმაყოფილო **დედოფალი მარიამი**, უფლისწულები და მათი მომხრეები. **დავით ბაგრატიონი** გარსევანს შურისძიებით ემუქრებოდა. უფრო გვიან დავით ბაგრატიონი სწერდა გარსევანის შესახებ: „ვითარცა არს ჩვეულება ქართველთა თავადთა“ გარსევანმა „დაივიწყა სიყვარული სამეფოჲსა“ და სამშობლოს უღალატაო.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ანონიმური ავტორი ერთ-ერთი პროვოკაციული წერილისა, რომელიც **ივანე ორბელიანისადმი** იყო მიწერილი, წერდა, რომ უფლისწულებსა და თავადაზნაურობას ასახლებენ რუსეთში და „ყოველივე ეს მოწყობილია თქვენი გარსევანით“.

გარსევანს მტრულად შეხვდა საქართველოს მმართველი **პ. კოვალენსკი**, რომელმაც იცოდა, რომ გ. ჭავჭავაძე ბოროტმოქმედებებისთვის მის მოხსნას მოითხოვდა.

გ. ჭავჭავაძესთან თბილისში მოაწყდა ქართლისა და კახეთის თავადაზნაურობა. მისგან მოელოდნენ პასუხს რუსეთთან დამოკიდებულების ყოველგვარ საკითხზე. საქართველოში არავის არ სჯეროდა, რომ გ. ჭავჭავაძის გარეშე რუსეთის მთავრობა საქართველოს მიმართ რაიმე გადაწყვეტილებას გამოიტანდა. რუსეთის მთავრობას გარსევანი კავკასიის საკითხების მრჩეველად ჰყავდა. როდესაც ოსმალებიდან და ირანიდან ქრისტიანი მოსახლეობის ამიერკავკასიაში მოზიდვის საკითხი დაისვა, ამისთვის რუსეთის მთავრობამ გ. ჭავჭავაძე სპეციალური დავალებით ერეკლე II-სთან გამოისტუმრა. რუსეთის მთავრობა სწერდა ერეკლეს, რომ ეს საიდუმლო საქმე მხოლოდ თქვენ ორმა პირმა იცით – მეფე ერეკლე II და გარსევან ჭავჭავაძემო.

ეკატერინე II იყო გარსევან ჭავჭავაძის პირმშოს – **ალექსანდრეს** მიმრქმელი.

ასეთ ვითარებაში ძნელი დასაჯერებელი იყო, რომ რუსეთის მთავრობა ქართლ-კახეთის საკითხს გარსევანის გარეშე გადაწყვეტდა.

ამას ისიც დაემატა, რომ **კნორინგმა**, როდესაც ქართლ-კახეთის გაუქმების შესახებ მანიფესტს აქვეყნებდა და ჯარებით ალყა შემოარტყა მანიფესტის მოსასმენად შეკრებილ ქართველ თავადაზნაურობას, შეშინებულმა ექსცესებით, რომ რუსეთის მთავრობისთვის რამდენადმე მანც მოეხსნა სამეფოს გაუქმების პასუხისმგებლობა, ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების მონაწილეებად გ. ჭავჭავაძე და პეტერბურგში მყოფი ქართლ-კახეთის სხვა წარმომადგენლები დაასახელა.

ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრიობის გაუქმების პროცესში ტახტის დაკარგვით განაწყენებულმა ბაგრატიონებმა და მისმა მომხრეებმა გ. ჭავჭავაძეს სამშობლოს მოღალატე უწოდეს. საერთო აღელვებისა და აფორიაქების პერიოდში, ვნებათა ლელვის ვითარებაში ადვილად წარმოიშვა გ. ჭავჭავაძის სამშობლოს მოღალატეობის ბრალდება. მაგრამ ამ ბრალდებას ასევე დაუსაბუთებლად იმეორებდნენ შემდგომ პერიოდშიც.

გარსევანს მარიამ ჭავჭავაძისთვის, გარდა თავისი წერილისა, ქართველი საზოგადოების გასაცნობად გამოუგზავნია 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი და დებულება ახალი მმართველობისა. გარსევანი წერდა: საჭიროა, რომ საქართველოდან გამოგზავნოთ თხოვნა, რომ თქვენ გინდათ რუსეთის მფარველობაში ყოფნა, მაგრამ სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებით, საკუთარი მეფით. თუ თქვენ ამ საქმეს მე არ მომანდობთ, მაშინ გამოავაზენეთ ხსენებული თხოვნით

თქვენი წარმომადგენელი და მასთან ერთად მეც ვიმოქმედებო. გარსევეანი წერდა: თქვენ მეფეს მოგცემენ, თუ ითხოვთ. რაც შეეხება პეტერბურგის მთავრობის განკარგულებებსა და ბრძანებებს, თქვენ შეგიძლიათ, ისინი არ მიიღოთ შესასრულებლად.

გ. ჭავჭავაძეს სურდა ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრიობის აღდგენა რუსეთის ფარგლებში, ისე რომ არ მიემართა უკიდურესი ზომებისთვის, რაც ამ შემთხვევაში ნიშნავდა რუსეთის წინააღმდეგ აჯანყების მოწყობას. შექმნილ ვითარებაში კი აჯანყება, რომელიც შეასუსტებდა რუსეთის პოზიციებს ამიერკავკასიაში, გამოიწვევდა ირანისა და ოსმალეთის აქტიურ გამოსვლას ამიერკავკასიის ხალხების დასაპყრობად.

საყურადღებოა გ. ჭავჭავაძის მოსაზრება ქართლ-კახეთიდან **უფლისწულების გასახლების შესახებ**. ის მომხრეა უფლისწულების გასახლებისა, მაგრამ ერთ-ერთი მათგანი უნდა აყვანილ იქნეს ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე. მაშასადამე, ამ შემთხვევაშიც გ. ჭავჭავაძე მიზნად ისახავდა ქართლ-კახეთის სახელმწიფოებრიობის აღდგენას, როგორც ფორმითაც არ უნდა მომხდარიყო ეს.

ციციანოვი დარწმუნდა, რომ სამშობლოს პატრიოტი და პროგრესულად მოაზროვნე გ. ჭავჭავაძე არ იყო იმპერიისთვის საიმედო. ეს აზრი ციციანოვში უფრო განმტკიცდა 1804 წლის მთიულეთის აჯანყების დროს, როცა გარსევეანის პირმშო, 18 წლის **ალექსანდრე**, მომავალი პოეტი, აჯანყებულთა მხარეზე გადავიდა და უფლისწულ **ფარნავაზს** მიუვიდა. ეს ციციანოვისთვის ნიშანი იყო იმისა, რომ გარსევეან ჭავჭავაძის ოჯახი მთავრობის საწინააღმდეგოდ არის განწყობილი. ციციანოვი აშკარად გამოთქვამდა უკმაყოფილებას, მისი აზრით, გარსევეანი არ ემსახურება რუსეთის ჯარს ერთგულად, არ ამარაგებდა ამ ჯარს თავის სამოურაოდან, რის გამოც ციციანოვმა ყაზახის მმართველად გ. ჭავჭავაძის მაგივრად **ტარასოვი** დანიშნა.

ციციანოვი სთხოვს პეტერბურგის კაბინეტს, რომ გ. ჭავჭავაძე განვეულ იქნეს საქართველოდან რაიმე საპატიო საბაბით. 1805 წლის მაისში ციციანოვმა გარსევეანის და მისი შვილის განწვევა რუსეთში ვერ მოახერხა, მაგრამ ამავე წლის ნოემბერში კი შესძლო. ეს კი იყო მისი უკანასკნელი მგზავრობა. ის სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა, გარდაიცვალა 1811 წელს, 54 წლის ასაკში და **დასაფლავებულია ალექსანდრე ნეველის ლავრაში პეტერბურგში**; მისი საფლავის ეპიტაფია, სხვათა შორის, შემდეგ სიტყვებსაც შეიცავს: „...ყოველთა ხვედრი ესე

არს“.

საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ გარსევანი არ გამოდიოდა მარტო ქართლ-კახეთის ინტერესების დასაცავად. ის არა მარტო საქმის კურსში იყო საქართველოს სამეფო-სამთავროების მდგომარეობისა, არამედ არ უშვებდა ხელსაყრელ შემთხვევას, მზრუნველობა გამოეჩინა მათთვის რუსეთის სამეფო კარზე. ის ქართველი პატრიოტი იყო, ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით.

26 წლის ჭაბუკი გარსევანი 1784 წელს გაემგზავრა რუსეთში ქართლ-კახეთის სამეფოს ელჩად და 1802 წლამდე პეტერბურგში იმყოფებოდა. პეტერბურგში დავაჟკაცდა ის როგორც სახელმწიფო მოღვაწე და დიპლომატი. სასახლეში კარგად მიღებულ გარსევანს პეტერბურგის მაღალ საზოგადოებაში უხდებოდა ტრიალი. აქ ხვდებოდა ის რუსეთისა და ევროპის სხვადასხვა ქვეყნების გამოჩენილ ადამიანებს – ფილოსოფოსებს, მწერლებს, ეცნობოდა მათ შრომებს, მათ იდეებს.

გ. ჭავჭავაძე, როგორც მისი წერილებიდან ჩანს, ნაკითხი, განათლებული ადამიანი იყო, თავის წერილებში ის მიუთითებდა მაშინდელი გამოჩენილი ფილოსოფოსების შრომებზე.

ნიჭიერი და მგრძნობიერი პატრიოტი, ის სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე სამშობლოს ერთგული იყო, ამიტომ მისთვის სამშობლოს მოლალატის წოდება, არა მარტო უმართებულოა, არამედ დანაშაულიც.

გ. ჭავჭავაძე კარგად ერკვეოდა საერთაშორისო საკითხებში. რუსეთის ორიენტაციის მომხრე, ის თავდადებული მებრძოლი იყო საქართველოს სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისა.

ქართლ-კახეთის მაშინდელმა პროგრესულმა ნაწილმა, რომლის ერთ-ერთი მეთაური გარსევანი იყო, მართებულად შეაფასა მდგომარეობა და დაასკვნა, რომ **საქართველო „ჩიხშია“ მოქცეული** და რომ ამ „ჩიხიდან“ მას საკუთარი ძალებით გამოსვლა არ შეუძლია. ერთადერთი ძალა კი, რომელსაც საქართველო უნდა დაუკავშირდეს, ეს რუსეთია.

გარსევანი, რასაკვირველია, უკმაყოფილო იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებით. გარსევანისთვის ეს ნიშნავდა მთელი თავისი მიზნების, თავის მისწრაფების, თავისი მოღვაწეობის კრახს. გაუქმდა ის, რასაც მან თავისი სიცოცხლე შეაღია. ის მთელი თავისი არსებით იბრძოდა სამეფოს აღსადგენად. ამასთანავე, მისი შორსმჭვრეტელობა, მისი საღი პოლიტიკური აღლო და საერთაშორისო საქმეების ღრმა ცოდნა იმაში გამოიხატა, რომ სამეფოს აღდგენის ერთადერთ საშუალებად მას მიაჩნდა ბრძოლა რუსეთის იმპერიის შიგნით. მას არ

მიაჩნდა შესაძლებლად, ამ ბრძოლის მონაწილე გაეხადა გარეშე მტერი. ამიტომაც ის არ დაუკავშირდა **ალექსანდრეს** ან სხვა უფლისწულებს, რომლებიც ირანისა ან ოსმალეთის მოშველიებით ლამობდნენ მეფობის დაბრუნებას. გარსევანისთვის ასეთი ნაბიჯი მიუღებელი იყო, რადგანაც ირანი ან ოსმალეთი საქართველოს მხოლოდ განადგურებას მოუტანდნენ.

ქართველი ხალხის პროგრესული მოაზროვნეების ორიენტაცია რუსეთზე – გამართლდა. საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ ქვეყანა დაწყნარდა. ოსმალეთისა და ირანის სისტემატური თარეში საქართველოში საბოლოოდ შეწყდა.

ქართველი ხალხი თანდათანობით დაუახლოვდა რუს ხალხს. ქართველები და რუსები გაერთიანებულ ბრძოლას აწარმოებდნენ როგორც გარეშე, ისე შიდა მტრების წინააღმდეგ.

**ამონარიდები შეადგინა
ბერდიაკონმა გიორგიმ (რუხაძე).**